

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2010

Václav Salajka

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění

Charitativní a sociální práce

Betlémy na Slovácku

bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Parma

Olomouc 2010

Václav Salajka

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracoval samostatně a všechny použité prameny a literaturu jsem uvedl v závěrečném seznamu.

V Dolních Bojanovici 13.4.2010

OBSAH

ÚVOD	4
1 HISTORIE BETLÉMŮ	7
1.1. HISTORIE VE SVĚTĚ	7
1.2. HISTORIE V ČECHÁCH	8
1.3. HISTORIE NA SLOVÁCKU	10
1.3.1. METODĚJ FLORIAN	11
1.3.2. FRANTIŠEK GAJDA	11
1.3.3. LUDMILA KOČIŠOVÁ	12
1.3.4. ZDĚŇKA ZIPPEROVÁ	12
2 TYPY BETLÉMŮ	13
2.1. BLOKOVÉ BETLÉMY	13
2.2. ROZEBÍRATELNÉ A NEROZEBÍRATELNÉ BETLÉMY	13
2.3. PŘENOSNÉ A NEPŘENOSNÉ BETLÉMY	14
2.4. ŽIVÉ BETLÉMY	14
2.5. VENKOVNÍ BETLÉMY	14
2.6. BRAUNŮV BETLÉM.....	15
3 MATERIÁLY BETLÉMŮ	16
3.1. DŘEVO	17
3.2. KERAMICKÁ HLÍNA	17
3.3. TĚSTO.....	18
3.4. KUKUŘIČNÉ ŠUSTÍ	19
3.5. PAPIR	19
3.6. LÁTKA.....	21
3.7. OSTATNÍ MATERIÁLY	21
4 METODOLOGIE	22
4.1. ORÁLNÍ HISTORIE	22
5 SOUČASNÍ TVŮRCI BETLÉMŮ	24
5.1. FRANTIŠEK GAJDA	24
5.2. JOSEF FRÖHLICH	26
5.3. ZDĚŇKA ZIPPEROVÁ.....	27
5.4. LUDMILA KOČIŠOVÁ	31
6 STAVITELÉ BETLÉMŮ	36
6.1. PAVEL NOVÁK	36
6.2. JOSEF BOHŮN	38
7 SBĚRATELÉ BETLÉMŮ	41
7.1. LADISLAV LUNGA	41
7.2. JAN PLCHŮT	42
7.3. JAROSLAV MIHOLA	44
ZÁVĚR	41
LITERATURA	50
INTERNETOVÉ ZDROJE	50
SEZNAM PŘÍLOH	51

ÚVOD

Předložená práce má název Betlémy na Slovácku. Tento region jsem si vybral protože v něm sám bydlím a tím je mně nejbližší. Touto prací si plním svůj sen - zmapovat v daném regionu jednotlivé betlémy a to jak v domácnostech, tak v kostelích. Zájem o betlémy ve mně již v raném dětství vzbudila krása vánočních svátků, na které jsem se vždycky nesmírně těšil a stavění betlémů bylo i u nás doma neodmyslitelnou součástí příprav na tyto svátky.

Důležitým člověkem, který u mě zájem o betlémy vzbudil, byl pan Petr Hubáček, který i přes svůj zdravotní hendikep - hluchotu, betlémy vytvářel. Protože byl svobodný, říkali jsme mu všichni „strýček Petr“. Dokonce sestavil dva betlémy pohyblivé, na které jsme se chodili jako malé děti dívat. Druhým důležitým člověkem, který mně ukázal krásu kostelních betlémů, byl otec František Kozár. V době mých ministrantských let byl farářem v sousední farnosti Prušánky.

Cílem práce je zmapovat betlémy na Slovácku a zachytit jejich nejvýznamnější současné tvůrce, stavitele a sběratele. Menším cílem práce je objevit betlém tyrolského typu, jenž se do roku 1965 stavěl v kostele v Dolních Bojanovicích (v roce 1965 byl pořízen nový kostelní betlém).

Touto prací bych chtěl vyplnit prázdné místo v betlémářské bibliografii, která je spíše směřována k historicky zajímavějším prostředím, např. Třebíčsku, Příbramsku, Třeštsku, přičemž Slovácko zůstává opomíjeno. Jsem přesvědčen, že právě proto zde můžeme najít vynikající, mistrovsky zpracované a stejně tak jejich tvůrce betlémů, kteří svou mistrovskou prací dokazují, že na Slovácku je tvorba betlémů více živá než v minulosti. Dokazuje to také pestrost materiálů, ze kterých jsou betlémy v současné době vyráběny - např. dřevo, keramika, perník, vizovické těsto, kukuřičné šustí, modurit.

Při získávání informací pro svou bakalářskou práci jsem používal metodu orální historie. Je to metoda, kterou se badatel v řadě humanitních a společenských oborů dobírá nových informací a poznatků na základě ústního sdělení osob (narátorů).

Práce je rozdělena do sedmi kapitol tak, aby byla pro čtenáře přehledná. V první se věnuji historii betlémů ve světě, v Čechách a hlavně na Slovácku. Zrození Ježíše Krista inspirovalo již od nepaměti umělce všech generací a tvorba této scenérie se vyznačuje dodnes růzností technik a materiálů. Historie betlémářství v Čechách se datuje od rokem 1560, kdy byly na území Čech postaveny první jesličky. Od té doby se rozšiřují betlémy hlavně díky dominikánům a františkánům po celém území Čech a Moravy. Do této kapitoly jsem zařadil čtyři nejvýznamnější tvůrce na Slovácku. Jsou jimi Metoděj Florian, František Gajda, Ludmila Kočišová a Zdeňka Zipperová.

Druhá kapitola seznamuje s jednotlivými typy betlémů. Novými typy betlémů se po revoluci stávají tzv. živé betlémy a venkovní betlémy. Na závěr kapitoly jsem zařadil výjimečný betlém v Čechách - Braunův betlém.

S materiály, z nichž jsou betlémy vyráběny, popisují ve třetí kapitole. Nejpoužívanějšími materiály jsou dřevo, keramická hlína, těsto, kukuřičné šustí, papír, látka a sláma. Mezi méně tradiční materiály patří modurit, včelí vosk, železo apod.

Čtvrtá kapitola se zabývá metodou, kterou jsem při sběru informací používal. Jedná se o orální historii. V rámci historie nepředstavuje tato metoda zvláštní obor či odvětví, ale výzkumnou metodu, konkrétně vymezený aspekt dějin, který má dosud žijící účastníky

a svědky. Přepis rozhovorů nechávám v původní podobě narátorů, z nichž někteří mluví v nářečí. Tím se práce stává zajímavou i pro etnografy a historiky.

Pátá kapitola je věnována významným současným tvůrcům betlémů na Slovácku. Jsou zde uvedeni podle typu materiálu, ze kterého betlémy tvoří. Pouze u dřeva, z něhož se betlémy vyrábí nejvíce představují autory dva. Při samotných rozhovorech si cením velké otevřenosti jednotlivých tvůrců, kteří odhalili i své vlastní nitro. Stalo se, že určité informace mně byly sděleny jako prvnímú badateli. Myslím si, že k tomu přispěla příprava na jednotlivé rozhovory, dobrá znalost rodinných poměrů a místních zvyklostí.

V šesté kapitole se věnuji stavitelům betlémů. Jsou to lidé, kteří stojí v pozadí, není o nich slyšet, nejsou nikde jmenováni, avšak bez jejich vědomostí a znalostí při stavbě konkrétního betlému by se mohlo stát, že betlém, ač perfektně zpracován a pěkně udržován, přijde o svého ducha. To se dost často stává, když se figurky postaví jinak, než jak původně zamýšlel jeho tvůrce, anebo když se k profesionálně vyřezanému pozadí betléma staví figurky od jiného mistra (nebo koupené v běžné prodejně). Stavitelé betlémů jsou zároveň udržovali a opraváři figur a jednotlivých částí betlému. Při současném střídání kněží ve farnostech jsou jedinými lidmi, kteří znají historii betlému a jednotlivých postavíček.

Do sedmé kapitoly jsem zařadil sběratelé betlémů. Je jich určitě víc, než ve své práci uvádím.. Tito lidé zasluhují velké uznání, neboť sbírat betlémy je velmi náročný koníček, a to jak po stránce ekonomické, tak i proto, že tato činnost potřebuje dostatečný prostor pro výstavu jednotlivých exponátů i pro uskladnění. Takovému koníčku se bez podpory rodiny nelze věnovat.

Mé poděkování patří všem, kteří mně byli ochotni k danému tématu poskytnout potřebné informace. Velké poděkování patří Mgr. Tomáši Parmovi za odborné vedení práce, poskytování rad a metodických podkladů.

1 HISTORIE BETLÉMŮ

V této kapitole se chci zabývat historií betlémářské tvorby, kterou jsem rozdělil do tří částí a to historie ve světě, historie v Čechách a historie na Slovácku.

1.1. Historie ve světě

Vzor všem betlémům a jejich prapůvod můžeme vidět v uctívání jeskyně Narození Ježíše Krista v Betlémě.¹

Den 25. prosinec vyhlásil roku 336 našeho letopočtu vyhlásil papež Liberius za Den narození Krista v Betlémě - městě Davidově. Tento papež již o rok dříve přinesl do Říma pět prkének z jesliček, v nichž se údajně Ježíš Kristus narodil. Byly uloženy do chrámu Ad praesepe (U jesliček), později nazývaném Santa Maria Maggiore. Tato místa můžeme považovat za prvotní náznak vznikajícího betléma, jehož vývoj se až do dnešní doby stále dotváří. Samotnou výtvarnou podobu můžeme snad poprvé vidět na sarkofágu z ostrova Naxos, je na mramorové desce o rozměrech 87x84x8 cm vyobrazen Ježíšek, vůl a osel. Až později přibývá v betlémské scéně Maria, Josef, králové a pastýři.²

Narození Ježíše Krista patří k nejranějším motivům v křesťanském umění a bylo až do renesance a baroka u slavných mistrů malířů a sochařů tématem, které je inspirovalo k nespočetným dílům. Nemohli se ovšem zdaleka spokojit jen se slovy evangelistů Lukáše a Marka, protože v těchto jediných pramenech nenašli ani slovo o zvířatech u jesliček, ani zmínku o jeskyni. Z Lukášova evangelia se dozvěděli, že se Ježíš narodil v chlévě. Evangelista Matouš uvádí tři mudrce, mágy z Východu.³ Za nejstarší vypodobení Třech králů můžeme považovat mozaiku v chrámu Santa Maria Maggiore v Římě.⁴ Podrobnosti o scéně Kristova narození jsou v písemných pramenech z prvních staletí křesťanství.⁵

Za první betlémskou scénu v historii betlémů můžeme považovat tu, jež se odehrála v roce 1223 na Štedrý večer v jeskyni v lese u Greccia v Itálii. Svatý František z Assisi⁶, který

---

¹ Srov. VACLÍK Vladimír, *Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě*, s. 12.

² Srov. HÁNOVÁ Jiřina, VALENA František, *Betlémy: české a moravské lidové betlémy a jejich tvůrci*, s. 19.

³ Srov. VACLÍK Vladimír, *Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě*, s. 11.

⁴ Srov. HÁNOVÁ Jiřina, VALENA František, *Betlémy: české a moravské lidové betlémy a jejich tvůrci* 20.

⁵ Srov. VACLÍK Vladimír, *Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě*, s. 11.

⁶ Sv. František z Assisi - Svatý František se narodil někdy mezi léty 1181 a 1182 v Assisi, asi 25 km východně od Perugia, dnešního hlavního města stejnojmenné provincie v oblasti Umbria. Františkův otec, Pietro Bernardone, byl bohatý obchodník s látkami. Matka pocházela z Francie, patrně z Provence. Při křtu dostal jméno Giovanni, ale otec toto jméno později změnil na Francesco. František z Assisi patří mezi nejvýznamnější, nejznámější a nejoblíbenější svaté. Nejdůležitějšími prvky jeho víry byla chudoba a láska ke Kristu. Svým upřímným životem se zasadil o upevnění těchto hodnot, které ve středověké církvi prožívaly krizi. Na dlouhá staletí se stal vzorem důsledného následování Krista v chudobě a lásce k bližnímu. Srov. http://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_z_Assisi

byl v té době jáhnem, asistoval při půlnoční mši svaté kolem krmítka se senem, které mělo představovat místo narození Ježíše Krista. Scénu ještě umocňovala dvě živá zvířata osel a vůl. Tento výjev je považován za základ stavění betlémů. Dá se zároveň říci, že tato scéna byla podnětem pozdějších liturgických her či v dnešní době hojně provozovaných živých betlémů.⁷

Jejich zajímavé prostorové scénérie můžeme sledovat především v Itálii, v Lombardii a v Piemontu. Za nejstarší je zde považována „Svatá hora“ ve Varallo, která je složena s jednotlivých kaplí, v nichž jsou velikými terakotovými⁸ figurami představovány výjevy ze života Krista. Aby byl dojem figur co nejuvěrohodnější, měly nalepeny pravé lidské vlasy. Představa prostoru v kaplích je posílena v nástěnných malbách trompe-d'oeilovým⁹ efektem.¹⁰

Z výše uvedeného vyplývá, že předobrazy i první skutečné jesličky zdobily kostely v Itálii, odkud se díky řádovým kněžím šířily do Francie, Německa i do zámoří.¹¹

1.2. Historie v Čechách

První jesličky na území Čech byly vystaveny roku 1560 v bývalém dominikánském, později jezuitů spravovaném kostele sv. Klimenta v Praze na Starém Městě. Není však známo, jak tyto pražské jesle vypadaly. Musely však být překrásné, protože v některých zápisech z dalších let jsou popisovány jako „dosud něco nevidaného“. Předchůdci tohoto betlému byli v době mezi gotikou a renesancí jesličkové skříně a jesličkové oltáře, jak tomu nasvědčuje dochovaný oltářní reliéf Kristova narození v pražském chrámu Matky Boží v Týně nebo reliéfní plastika Klanění sv. Tří králů u sv. Jiří na Pražském hradě.¹²

Stavění jesliček se rozšířilo nejen do ostatních pražských kostelů, ale i do dalších měst v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Dále se velmi rychle rozšířily do hradů a zámků, kde se o vánočních svátcích pořádaly slavnosti, a tak na ně mohlo nahlédnout i služebnictvo. Šlechtičtí synové, kteří byli posíláni na vychování a na studie do jezuitských kolejí, uváděli tuto novinku do šlechtických rodin.¹³

Vedle velkých kostelních jeslí existují také zprávy o malých jesličkách, které bychom mohli přirovnat ke skříňovým betlémům z konce 19. století. Nosily je od vesnice k vesnici řádoví kněží a ukazovali je v kostelích. Jak přesně vypadaly, se neví. Víme však z vyprávění mé babičky, že tento zvyk byl v naší části Slovácka dlouho dodržován dráteníky ze Slovenska, kteří se skříňkovým drátenickým betlémem obcházeli při koledě vesnice, v nichž přes rok provozovali svou živnost.

Stavěním betlémů se věnovalo hned několik řádů - františkáni, dominikáni a také karmelitánky. Největší pastorační činnost s šířením betlémů zůstává u jezuitů, kteří šíří

---

⁷ Srov. VACLÍK Vladimír, *Encyklopedie betlémů*, 18.

⁸ terakota, terracotta - druh pálené hlíny hnědočervené barvy; keramické výrobky, sošky, architektonická plastika z této hlíny. Srov. http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=terakota

⁹ Tromp znamená v architektuře konstrukci (výplň) vytvářející přechod mezi půdorysem a kruhovou klenbou. Samotného efektu se dosahuje malířskými prostředky. Srov. VACLÍK Vladimír, *Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě*, s.13

¹⁰ Srov. VACLÍK Vladimír, *Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě*, s.13.

¹¹ Srov. tamtéž, s.14.

¹² Srov. tamtéž, s.15.

¹³ Srov. tamtéž.

betlémy po celém území českého království a dbali na to, aby plnily své poslání podle jejich představ. Za tímto účelem byl vypracován v roce 1690 spis, jenž závazně stanovil vzhled, skladbu jednotlivých figur a zároveň zavrhoval vše, co bylo nadbytečné a co s biblickým příběhem nesouviselo, čímž byla na dlouhou dobu ovlivněna tvář betlémů v našich zemích.¹⁴

Je zajímavé sledovat, jak rozmanitě působil příklad vánočních jesliček na různé vrstvy obyvatelstva. Zatímco bratrstvo z Olomouce trávalo celý vánoční oktáv na památku zrození Krista ve chlévě, v prostředí, ve kterém přišel Ježíš na svět, ve šlechtických domech byl betlém ukázkou přepychu. Jednotlivé figury byly zlaceny a osazovány drahými kameny, dechové nástroje potahovány stříbrem. Do oblíbenosti přicházeli voskové figuríny, hlavně Ježíšek a mnohokrát i v nadživotní velikosti.¹⁵

V době rokoka byli používány ke stavbě nejrůznější materiály. To přineslo do tvorby betlémů nový dosud nepoužívaný typ. Jsou to tzv. deskové betlémy, které se skládají z desek, na nichž jsou namalovány figury a desky jsou ořezány do tvaru jednotlivých postav. Tyto betlémy se vytvářely od tří základních desek, ale je znám i betlém s třinácti sestavenými deskami, na nichž jsou namalovány výjevy z Ježíšova narození. Hlavní deska znázorňuje svatou rodinu a na dalších jsou znázorněni andělé, Tři králie, kteří jsou zajímaví tím, že ukazují, jak jejich příjezd, tak i odjezd. Jsou namalováni tak, aby se dali postavit oběma směry. Na dalších deskách jsou znázorněni pastýři s dary.¹⁶

Další vzácný deskový betlém pochází z děkanského kostela v Bavorově na Strakonicku. Desky jsou více než metr vysoké, znázorňují nejenom pastýře a darovníky a Tři krále, ale taky židovského velekněze. Desky s pannou Marií a svatým Josefem byly nalezeny o několik let dříve. Je zajímavé, že byly použity jako krytina podlahy postranních prostor kostela. Tyto betlémy se stavěly hlavně v Čechách, na Moravě nalezeny nebyly.¹⁷

Vývoj betlémářství byl pozastaven za panování Josefa II., byl označen za církevní nedůstojný, a proto byly betlémy a hry o narození Ježíše Krista v souvislosti s osvícenskými reformami vydanými okolo roku 1780 z kostelů vykázány. Nicméně jejich oblíbenost byla tak velká, že si měšťané pořizovali betlémy do svých domů, kde je také na vánoční svátky stavěli. Stavění betlémů se rozšířilo i do chalup v podhůří, kde se uplatňovala domácí výroba, zejména soukenická a tkalcovská, a tak zákaz přinesl místo úpadku rozkvět tvorby domácích betlémů. Tak vznikaly výrazné betlémářské regiony. Figurky byly menší a jejich tvůrci čerpali náměty a podoby zvířat a rostlin z různých knih a kalendářů. Ale většina tvůrců přinesla do betlémů to, co je typické pro jejich oblast: krajinu, domy, paláce, řemesla. Betlémy byly ožívány figurami z běžné činnosti prostých lidí¹⁸

Josefínskými reformami byli betlémy v kostelích nahrazeny velkými obrazy představující narození Páně. Při mém osobním průzkumu jsem se setkal pouze s jedním kostelem, kde ještě mimo betléma vystavují na hlavním oltáři právě obraz narození Páně.

Nově byly vytvářeny betlémy malované na papíře, které se skládaly z jednotlivých figur. Tato tvorba je typická pro Třebíčsko. Další zajímavostí jsou díla štukatérů, kteří

¹⁴ Srov. VACLÍK Vladimír, *Encyklopedie betlémů*, s.20.

¹⁵ Srov. VACLÍK Vladimír, *Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě*, s. 16.

¹⁶ Srov. tamtéž, s. 21.

¹⁷ Srov. tamtéž, s. 22-24.

¹⁸ Srov. HÁNOVÁ Jiřina, VALENA František, *Betlémy: české a moravské lidové betlémy a jejich tvůrci*, s. 21-24.

Josefínskými reformami ztratili zakázky na kostelní betlémy, a tak je tato nepříjemná situace začala nutit vytvářet vlastní betlémy a nabízet je bohatým měšťanům. Zároveň se tím přizpůsobovali požadavkům těchto nových zákazníků. To dávalo příležitost k vytvoření řemeslnických dílen pro tvorbu betlémů, které někteří z nich začali nazývat uměleckými ústavami. S nimi se setkáváme od poloviny 19. století až do 40. let 20. století. Některé dílny se zaměřily na výrobu ucelených celků, jiné tzv. umělecké ústavy na sériovou produkci figurek. Od profesionálního řezbáře si firma vytvořila formy, z nichž se pořídily odlitky v sádře nebo se modelovaly kopie z hrnčířské hlíny. Po vysušení nebo vypálení se figurky ještě pestře obarvovaly, a tak byly přichystané pro vánoční trhy.

Další nově vzniklá živnost je vlastně více obchodnická než tvůrčí. Stali se z nich vlastně obchodníci s betlémy, kteří zkupovali betlémské soubory od poloprofesionálních tvůrců nebo menších výrobců hliněných a sádrových betlémů. Tyto firmy tvořily často jeden až dva lidé. Pro příklad uvádím některé známé řezbářské dílny: Slovinec Radoslav Ažman, řezbářská dílna Vratislava Buka, sochařský závod sochaře Krejčíka v Praze. Z mimopražských řezbářů zmiňuji řezbáře Petra Buška a jeho synové z Husy u Sychrova na Turnovsku a Václava Beránka ze Staré Boleslavi.¹⁹

Hliněné figury vyrábělo chrámové družstvo v Pelhřimově, pro které zhotovil první umělecké předlohy figur zhotovil sochař Václav Andrés z Prahy, který měl ještě po první světové válce v Praze - Vinohradech vlastní ateliér.²⁰

Vedle českých firem se uplatnily na českém trhu i betlémy tyrolských výrobců a betlémy z Vídně.²¹

Po druhé světové válce byl nejznámějším profesionálním řezbářem Bohumil Bek z Kutné Hory. Jeho figury se vyznačovaly pestřejšími barvami a často byly lakované. Významné změny nastaly i v oblečení figur, jejich gestech a výrazech v obličejích. Je zaznamenán odklon od orientálních postav a stále více pronikala i do kostelních jeslí lidovost figurek, kde jsou znázorněny v lidových krojích. Některé betlémy byly krojově „namíchané“, jiné soubory byly v lidových krojích místa, pro které byl betlém určen.²²

Dalším významným řezbářem první poloviny 20. století je František Charvát, taktéž z Kutné Hory. Je o něm známo, že oblékal figurky do lidových krojů a posiloval tak národní sebevědomí v těžké době našeho národa, uprostřed druhé světové války. Folklorismem byl také ovlivněn Břetislav Kafka z Červeného Kostelce, který vyřezával od 30. let do konce 50. let 20. století.²³

1.3. Historie na Slovácku

Historie betlémů na Slovácku je velmi mladá. První tvůrci začínali tvořit až po druhé světové válce. Kostelní betlémy byly nakupovány u betlémářských výrobců a družstev

---

¹⁹ Srov. VACLÍK Vladimír, *Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě*, s. 33-36.

²⁰ Srov. tamtéž, s. 42.

²¹ Srov. tamtéž, s. 43.

²² Srov. VACLÍK Vladimír, *Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě*, s. 51.

²³ Srov. tamtéž, s. 52.

v Čechách a některé byly dovezeny až z Vídně. Většinou se vytvářely ze sádry, proto bylo postupně přistupováno k obnově celých souborů z trvanlivějšího materiálu - ze dřeva.

1.3.1. Metoděj Florian

Jestliže chceme zachytit betlémařství na Slovácku, nelze nezpomenout velkou betlémařskou osobnost tohoto kraje Metoděje Floriana (1912-1987). Byl to muž všestranně nadaný s darem umělecké pokory. Za svůj tvůrčí život vyřezal více než třicet velkých kostelních betlémů a asi stejný počet betlémů menších, které vyřezával pro radost svým rodinným příslušníkům a přátel. Více kostelních betlémů zpracovával na zakázku, kdy byly v betlémech vytvářely figurky známých osobností a jednotlivé postavy zdobily kroje. Velmi dobře dokázal zvládnout řezbářskou techniku, a tak se v jeho betlémech objevují tváře místních lidí - farář, kostelník, pouťový modlič, muzikanti atd. V každém svém díle se snažil překvapit něčím novým.²⁴

1.3.2. František Gajda

Nejvýznamnějším tvůrcem betlémů na Slovácku je však bezesporu řezbářský mistr pan František Gajda ze Strážnice. Narodil se 10. března 1935 a už od dětství byl zaujat modelováním z hlíny, pro kterou si chodil za Strážnici, kde se v té době budoval Bařův kanál.

První figurky vyřezával už v pěti letech. Již jako desetiletý chlapec zhotovil první ucelený betlém ze dřeva. Za minulého režimu měl živnostenský list a tak oficiálně tvořil různé misky, vařečky a věci do domácnosti. Pro věřící lidi řezal kříže anebo hlavy trpícího Krista. Byl velmi všímavý, hodně čerpal z díla Myslbeka, Úprky, mistr Pavel z Levoče a Heřmana Kotrby.

Jeho hlavní prací byla tvorba betlémů, kterým věnoval podstatnou část svého tvůrčího života. Vytvořil 35 velkých betlémů a nespočet malých. Velmi rád vyřezával dětské figurky. Velmi ho těší, že je jeho betlém i v kostele v rodném městě Strážnici.²⁵ Betlém je zaplněn darovníky, kteří jsou ustrojeni ve strážnickém kroji. Předlohou se mu stali strážničtí rolníci, jejichž postavy a oblečení si pamatuje ze svého dětství.²⁶

„Za dosavadní vyvrcholení Gajdovy tvorby je možno považovat strážnický nebo chceme-li slovácký - betlém, cyklus nápaditých a dokonalých plastik, které jsou ve své upřímné pokloně Děťátku stejně důstojné jako veselé.“²⁷

František Gajda je prvním tvůrcem betlému na Slovácku a jeho dílo je vzorem pro jeho následovníky. On „sám“ se učil pouze očima. Nikdo s jeho vzorů mu samotnou řezbu

---

²⁴ Srov. tamtéž, s.55.

²⁵ Srov. GAJDA, František, *Řezbářské práce*, s. 1-4.

²⁶ Srov. PAJER, Jiří, GAJDA František, s. 3.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 3.

nevysvětlil a neukázal. Ke svým následovníkům byl vždy otevřeným učitelem a dopodrobna jim ukazoval techniky své práce. Za tento postoj si pana Gajdy musí vážit každý milovník betlémů. Díky jemu může tak dorůstat nová generace řezbářů - betlémářů.

1.3.3. Ludmila Kočišová

Další z výjimečných osobností Slovácka je paní Ludmila Kočišová, nar. 1931 ve Vnorovech. Tvoří betlémy s kukuřičného šustí. První betlém postavila v roce 1968. Z počátku byly figurky do betlému dodávány jednotlivě, až později je začala umísťovat na základní desku, na které byl postaven i chlév. Při výrobě figurek čerpá paní Kočišová ze zemědělského prostředí, v němž sama vyrůstala. Tak do betlémů vytvoří postavičku ženy, která nese v sáčku svačinu (jako by šla na pole), hospodyni vezoucí na trakaři peřiny, volský potah se senem a s bečkou vína. Její velký betlém má přes padesát figur.²⁸

„Já v Panně Marii vidím maminku, jak říká - spi. Mosí to být živé a živým lidem podobné. Stavět betlém začínám od postavičky sv. Josefa“²⁹

1.3.4. Zdeňka Zipperová

V Hodoníně vyrábí betlémy keramička paní Zipperová. Je další nepřehlédnutelnou osobností výroby betlémů na Slovácku. K tvorbě samotných figurek, jak sama říká, byla dlouhá cesta. Nicméně, kdo shlédl některý z jejích betlémů, musí uznat, že tato cesta stála za to. Každá figurka prošla samostatným vývojem. Určité části postaviček jsou duté a musí být vybaveny otvory pro páru, která při pálení keramiky vzniká. Postavičky nemohou být také moc těžké, protože v surovém stavu by se „neudržely na nohou“. Velmi důležitou částí výroby jejích postaviček byla samotná malba. Jelikož se jedná o postavičky v krojích, které se na Slovácku i dnes hojně nosí, muselo být všechno namalováno opravdu tak, aby celek zůstal věrný originálu.

Tyto tři umělce považuji za nejvýznamnější tvůrce betlémů na Slovácku.

---

²⁸ Srov. SALAJKA, Václav, osobní rozhovor s paní Kočišovou, dne 4.1.2010 ve Vnorovech

²⁹ Srov. SALAJKA, Václav, osobní rozhovor s paní Kočišovou, dne 4.1.2010 ve Vnorovech

2 TYPY BETLÉMŮ

V této kapitole se věnuji vzhledu betlémů. Zaměřil jsem se na betlémy blokové, rozebíratelné, nerozebíratelné, přenosné, nepřenosné, živé a venkovní. V poslední podkapitole uvádím výjimečné dílo Braunův betlém, který se nachází v přírodě.

2.1. Blokové betlémy

Blokové betlémy jsou řezby nebo plastiky, které zobrazují scénu buď v jednom nebo více celcích. Jsou vytvořeny jako samostatné dílo zobrazující svatou rodinu s děťátkem nebo také tzv. křídlové oltáře, kde se betlémská scéna rozšiřuje na další části - křídla. Na levém křídle bývají zobrazeni pastýři a darovníci a na pravém průvod Tří králů.

Blokové betlémy keramické bývají mnohem drobnější než betlémy řezané. Jedná se mnohdy o miniaturní díla.³⁰ Snad výjimku tvoří kostelní keramický blokový betlém ve Tvrdomicích. Je to dílo Ferdinanda Štáby. Skládá se z pěti částí. (viz. Příl. 1)

Známý řezbář blokových betlémů je Jiří Netík³¹ z Brna, který precizně vytváří detailní výrazy obličejů, anatomické detaily, které vypovídají o dokonale zvládnutém řemesle. Dalšími řezbáři na Slovácku jsou František Setinský z Vacenovic, nar.1964 a Jiří Kostihna ze Sobůlek. K nejstarším tvůrcům blokových betlémů patří na Slovácku podle mého osobního průzkumu pan Josef Kohoutek, narozen 1931 ze Starovic, z mladších je to současný tvůrce Josef Föhlich, narozen 1953 ze Staré Břeclavi.

2.2. Rozebíratelné a nerozebíratelné betlémy

Velká většina betlémů, jak je známe, se po Hromnicích rozebírá a ukládá do krabic. Bývají z nich vyjmuty až počátkem prosince, kdy se velké betlémy začínají stavět.

Nerozebíratelné betlémy jsou ty, u nichž jsou figury přilepeny nebo jiným způsobem připevněny k základní desce, a tak tvoří jeden celek spolu s městem a celým pozadím a již jsou připraveny na příští sezónu. Do této skupiny patří také betlémy, které jsou zaskleny, dále skříňové betlémy.³² Velmi vzácný skříňový betlém vlastní farní úřad Žarošice.

V regionu Slovácka jsem našel dva tvůrce skříňových betlémů a to pana Jaroslava Janíka z Ratiškovíc a pana Josefa Redka ze Starého Poddvorova. (viz. Příl. 2)

---

³⁰ Srov. VACLÍK, Vladimír, *Encyklopedie betlémů*, s. 118.

³¹ NETÍK Jiří - působil jako pedagog, externě spolupracoval s Fakultou architektury VUT v Brně, od r. 1996 vyučoval na VOŠ uměleckých řemesel v Brně a na psychosomatické klinice v Inso (Německo).Každoročně pořádá ve kurzy řezbářství a sochařství, které jsou přístupné všem zájemcům. Srov. <http://netik-art.sweb.cz/>.

³² Srov. VACLÍK, Vladimír, *Encyklopedie betlémů*, s.117.

2.3. Přenosné a nepřenosné betlémy

Mezi přenosné betlémy zařazujeme betlémy skříňového typu, s nimiž chodily české děti na koledu a chlubily se jimi. Další koledníci s přenosnými betlémy byli dráteníci ze Slovenska, kteří chodili na obchůzku s betlémem vyrobeným z drátku po vesnicích, ve kterých pře léto provozovali svou drátenickou činnost. Na Slovácku tento zvyk už vymizel, ale na Slovensku jhe stále hojně udržován a je spojován i s předváděním vánoční hry o Narození Páně. Těchto skupinek bývá ve vesnici i několik.

Do nepřenosných betlémů jsou zařazeny všechny velké betlémy, jež není možné pro jejich velikost přenášet. Nepřenosné betlémy můžeme dále dělit na statické a mechanické, figurky se v nich díky různým mechanismům (hodinový strojek, elektrický motorek, vodní pohon na způsob mlýnského kola) rozpohybují.³³

2.4. Živé betlémy

Novým typem betlémů jsou v poslední době živé betlémy. Vyhlášený betlém je v Hroznové Lhotě, kde začali organizovat živý betlém jako jedni z prvních. Iniciátorem je zdejší starosta Petr Hanák. Svůj vliv má určitě i to, že je v obci selesiánské středisko. Velký průvod lidí se od obecního úřadu vydává na cestu do Betléma, aby se poklonili narozenému Ježíškovi. V průvodu nechybí dobové kroje, muzikanti, myslivci, hasiči, kominík, řezník, malíř, pošťák, sklenář, švadlenka, prادلena, květinářka, pekařka, cukrářka. Představují ty profese, které ve skutečnosti vykonávají.³⁴

Další obce, v nichž se uskutečňuje živý betlém, jsou Mutěnice, (viz. Příl. 3) Hovorany, Šardice, Tvrdonice, Lanžhot, Stará Břeclav. Významné je, že se do dění zapojuje velké množství lidí. Jsou oblečeni v místních krojích a v průvodu jsou zastoupena nejen současná, ale taky dávná řemesla. Obvykle se začíná průvodem od kostela a na návsi je pro umocnění betlémského příběhu předváděna vánoční hra anebo hrány a zpívány koledy místními soubory a hudebníky. Na závěr zpívají všichni zúčastnění společně.

Jiný průběh živého betlému zaznamenávám v Dolních Bojanovicích, kde jsou účastníci živého betlému přiváděni ke stáji, která je postavena asi tři kilometry za vesnicí a cesta je k ní osvětlena malými lampičkami. Živý betlém tvoří pouze přístřešek, ve kterém je svatá rodina, a vedle něj se pastýři pasoucí ovce a ohřívající u ohně. Lidé k této scénérii přicházejí v tichosti a po soukromé adoraci či modlitbě zpívají koledy. Tento živý betlém má meditativní charakter.

Pro některé z přítomných jsou živé betlémy mnohdy jedinou připomínkou narození Ježíše Krista.

2.5. Venkovní betlémy

Po revoluci se objevil v našich městech a vesnicích nový typ betlémů. Jsou to ty, které ve své práci uvádím jako betlémy venkovní. Obvykle stojí na návsi nebo náměstí u vánočního

³³ Srov. VACLÍK, Vladimír, *Encyklopedie betlémů*, s.tamtéž, s.116.

³⁴ Srov. <http://www.hroznvalhota.cz/default.asp?cont=51>

stromu nebo jsou stavěny u kostelů, např. ve Strážnici a Moravské Nové Vsi. Jsou většinou tvořeny místními umělci, dětmi anebo též profesionálními řezbáři (tak jak je to například v Hodoníně, na náměstí u kostela). V Hruškách u Břeclavi malovala venkovní betlém jako obraz místní učitelka výtvarné výchovy paní Holečková, v Dolních Bojanovicích betlém pod vánočním stromem připravují děti z místní jednoty Orla.

Velmi zajímavý venkovní betlém bývá postaven z březového dřeva v Čejči u Hodonína před obecním úřadem. Jednotlivé figury zde představují špalky cca metr vysoké. Horní část je šikmo sřezaná a na ní jsou vymalovány obličejové jednotlivých postav. Ježíšek - taktéž znázorněn menším polínkem z březového dřeva, je položen v senem vystlaných jeslích. Celý komplet působí velice mile.

Při tříkrálovém koledování v Hodoníně jsem v okně rodinného domku viděl pěkný vystřihovaný papírový betlém. Vytvořila ho maminka se třemi dětmi. I tímto způsobem upozorňují kolemjdoucí na krásný vánoční příběh. (viz. Příl. 4)

2.6. Braunův Betlém

Braunův betlém je raritou mezi všemi betlémy. Jedná se o betlém v přírodě vytesaný do pískovcových skal mezi Žírčí a Kuksem ve Svatém lese nad údolím horního Labe. Betlém byl tvořen v letech 1684 - 1738.³⁵

Práce na něm probíhaly velmi pomalu, protože hrabě Štork - mecenáš umění a majitel panství, neměl včas vyřízeny majetkové směny v pozemcích, které měnil tak, aby děj jednotlivých biblických scén zapadal do prostředí. Tak se stalo, že při práci na reliéfu Klanění pastýřů a příchod Tří králů byl Braun napaden žirečským sedlákem, kterému náležel kus skály, na které právě Braun pracoval. Braun pak pokračoval na reliéfech před touto spornou skalou, které už byly na území Nového lesa. Původní reliéf byl dokončen až v roce 1731. Dílo bylo stále rozšiřováno o nová sousoší.³⁶

„Přestože byly postavy pastýřů mírně podživotní, příchozí mohl vstoupit mezi ně a stát se přímým účastníkem děje, podobně jako v jesličkách pražských kapucínů u Lorety.“³⁷

Součástí Braunova betléma byla i socha chválicího Boha, zvaného anděl Gloria a dvojice poletujících andílků.³⁸

Toto výjimečné dílo čekalo však zlý osud. Svůj díl na znehodnocení betlému nesou jak povětrnostní podmínky, tak i stavba vojenské pevnosti, na níž se těžil a přepravoval pískovec v blízkosti tohoto díla.³⁹

Na osmé výstavě betlémů v Hodoníně v roce 2008 byla prezentována replika Braunova betléma. Tuto dřevořezbu zhotovil řezbář Leoš Pryšinger z Dvora Králové nad Labem – Skvárova.

³⁵ Srov. VACLÍK, Vladimír, *Encyklopedie betlémů*, s.119.

³⁶ Srov. KAŠE, Jiří, KOTLÍK, Petr, *Braunův betlém*, s.78.

³⁷ tamtéž, s. 80.

³⁸ Srov. tamtéž, s. 85-87.

³⁹ Srov. VACLÍK, Vladimír, *Encyklopedie betlémů*, s.119.

3 MATERIÁLY BETLÉMŮ

Příprava na stavbu betlémů začíná vlastně již v létě, kdy si betlémáři připravují mech, kůry, kořeny, kameny, kmeny stromů, které než jsou umístěny do betlémské scenérie musí projít určitou přípravou.⁴⁰ Zatím co se dřevěné části vysušují a následně lakují nebo natírají barvami, mech je potřeba uchovávat ve vlhkém stavu tak, aby byl i na Vánoce pěkně zelený.

Betlémy bývají stavěny na policích nebo na podiu zhotoveném pro tento účel, a to v rohu místnosti nebo podél zdi. Snaha betlémářů je o dosáhnout neznatelného přechodu betlémské scény a obrazu, který je malován za ní.⁴¹

Jako první se staví jeskyně zrození, je umístěna v popředí. Většinou je tvořena z různých kusů zvětralých dřev a kmenů, kořenů či kůry a vše je spojováno hmotou. Ta se skládá z papíru, plavené křídly, klišové vody a barvy a tvoří základek pro různé opěrné zídky, zpevnění příkrých svahů i pro výzdobu ústřední jeskyně.

Pro stavbu panoramatu betléma jsou na základní desku umístěny bedýnky různých tvarů a velikostí, vzniklé mezery se vycpávají kousky hadrů, papírem, mechem a jsou zatírány právě hmotou splavené křídly a klišu. Teprve na tuto podstavu se pokládají další kmeny a v pozadí se staví město. Vše se upravuje barvami, které dodávají Betlému přírodní ráz.⁴²

Louky se dají vytvořit třemi způsoby. Nejlepší je přírodní materiál mech, pokládá se odzadu a jako první se pokládají největší pláty. Druhým materiálem jsou piliny, které se barví do různých odstínů anilínovými barvami. Ty je potřeba před barvením pečlivě vysušit. Třetím způsob je kombinací dvou předchozích. Nejprve se poklade mech a na něj se pomocí sítky sypou obarvené piliny.

Cestičky v betlémě se tvoří též nebarvenými a usušenými pilinami, suchým pískem nebo se vykládají plochými kamínky či oblázky. Stromy a keře lze vyrobit z drátů a papírů, které se lepí a obarvují a nebo se řežou vhodné větvičky stromů či chvojek, vřesu a myrty.⁴³

Takovým způsobem si chystal materiál a stavěl betlém pan Pšovský z Prušánek, když jsem v roce 1991 organizoval první výstavu betlémů u nás v obci Dolní Bojanovice, a proto jsem pana Pšovského pozval. Nechtěl, abychom pro něj a betlém posílali auto. Vše si chtěl přivést sám. Přijel spolu se dvěma spolupracovníky traktorem a na vlečce přivezl všechno, co pro svůj betlém potřeboval. Trvalo jim více než 20 min., než tento materiál z vlečky složili do sálu. Byly to hromady různých dřev, haluze stromů a chvojek, polen, špalíčků, zvětralých kmenů, dvě zednická kolečka kamenů, dvě bedny jablíček, krabice různých látek a sušené květiny. Celý den tito tři lidé vytvářeli na základní desce kulisu pro svůj betlém. Další den teprve ukládali figurky na svá místa. Kolem základní desky betlému a tam, kde bylo místo byla pokládána jablíčka střídavě s kameny, čímž se vytvořilo překrásné orámování celého

---

⁴⁰ Srov. BERGMANN, Hans, Betlémy a betlémáři šluknovského výběžku, s.20.

⁴¹ Srov. tamtéž, s.14.

⁴² Srov. tamtéž, s.15.

⁴³ Srov. tamtéž, s.15.

Betlému. (viz. Příl. 5). Základní část betlému tvořily sádrové figury a na patrech byly použity papírové figurky z různých betlémů. Pro děti to byl nejuspěšnější betlém celé výstavy.

V současné době se kulisy chystají jako jednotlivé bloky tak, aby mohly být jednoduše poskládány a převáženy z místa na místo (např. na výstavy betlémů).

3.1. Dřevo

Dřevo je nejdostupnější materiál, který se ke stavbě betlému používá. S tímto materiálem pracuje také nejvíc tvůrců na Slovácku. Jak již jsem uváděl, nejznámější řezbář je František Gajda, dále František Setinský z Vacenovic, Ladislav Herka z Dolních Bojanovic, Jiří Mostina ze Sobůlek a Václav Němec z Veselí nad Moravou.

Pro dobré vlastnosti se nejvíce používá dřevo lipové. Liší se svou barvou, od lehce růžového až po zelený a modravý nádech. Nejbělejší dřevo je u mohutných srdčitých lip, které byly dřívě tak běžné na vesnicích.

Je možno použít dřevo z břízy, akátu, hrušky, olše, švestky, třešně, vlašského ořechu. Z jehličnanů je to pak borovice, jedle, tis, smrk, modřín.⁴⁴ Z cizokrajných dřevin oliva, ebenové dřevo, cedr a citroník.

Veškeré dřevo je potřeba kácet v době vegetačního klidu, kdy dřevo obsahuje nejmenší množství vody. Je potřeba jej sušit pomalu ve větratelných přístřešcích tak, aby rychlým schnutím nerozpraskalo. Výjimkou je smrkové dřevo, ze kterého se vyřezává zasyrova. Žádané byly řezby z tvrdého dřeva, které dovoluje vytvářet velmi jemnou řezbu a nejmenší detaily na figuře hlavně v obličejových partiích (toto se týká hlavně zimostrázu - buxusu). Nejvíce jsou ceněny dřevěné nebarvené figurky betlémů vyřezané z jednoho kusu dřeva.⁴⁵ Barvou se totiž dá leckterý nedostatek v řezbě zakrýt.

*„Když si byl strážnický pan farář u pana Gajdy vyzvednout hotový betlém pro místní farní kostel, zálibně si prohlížel jednu z figur a ptal se mistra jaké barvy má na obarvení figur použít. Pan Gajda mu řekl, že jeho figury jsou už hotové, není je tedy potřeba ničím natírat.“*⁴⁶

3.2. Keramická hlína

Keramická hlína je dalším dostupným materiálem na Slovácku. Mezi materiály je po dřevu nejpoužívanější.

Na mezinárodní výstavě betlémů v Hradci Králové na přelomu roku 1994/1995 mě upoutal keramický betlém pana Františka Juračka, z Holic v Čechách. Je složen z 65 figur, a byl zdoben pouze modrobílým a zlatým glazováním.⁴⁷

⁴⁴ Srov. VACLÍK, Vladimír, *Encyklopedie betlémů*, s. 79.

⁴⁵ Srov. tamtéž, s.80-81.

⁴⁶ Srov. osobní rozhovor s panem Gajdou, dne 18.12.2009

⁴⁷ Srov. Katalog k mezinárodní výstavě betlémů, s. 8.

Zatímco na Karlovarsku se vyrábějí figurky z porcelánu, u nás na Slovácku používají keramici hrnčířskou hlínu, tzv. terracottu, kterou upravují glazováním. Hojně jsou používány slovácké ornamenty a figurky se zhotovují ve slováckých krajích obce, odkud keramik pochází.⁴⁸

Na Slovácku tvoří betlémy z keramiky paní Zipperová z Hodonína, Josef Benedikt z Hroznové Lhoty, Dana Červenková z Boršic a Alexandra Kaňovská z Dubňan.

3.3. Těsto

Těsto je dobře tvarovatelný materiál. Je známo, že již ve středověku bylo těsto zpracováváno dvojím způsobem: buď zpracované ve formě nebo tzv. z volné ruky.⁴⁹

U nás je nejznámější těsto perníkové. Nejstarší zprávy o něm pocházejí ze 14. století. Nejdříve se ho využívalo k výrobě hraček, bylo to tvrdé perníkové těsto. Až později byl tento materiál využit i k tvorbě betlémů.⁵⁰

Jeden z nejkrásnějších perníkových betlémů vytvořila paní Helena Horálková pro pražský kostel sv. Matěje v Praze Dejvicích. Již při vstupu do kostela každého příchozího může upoutat v době vánočních silná vůně perníku. Na levém z bočních oltářů byl instalován již v roce 1972, který měl 270 figurek. Od tohoto roku paní Helena obětavě pečce i maluje tento světový unikát každý rok.⁵¹

„Zájem o lidové umění a obdiv k němu podnítily H.Horálkovou k podrobnému studiu lidových krajů prakticky všech regionů Čech a Moravy. Výsledkem je soubor svěže pojatých betlémových figurek, jejichž kroje jsou interpretovány ve vysoké odborné úrovni. Vnímavý divák se tak velmi přístupnou formou seznamuje s krásou té části lidového umění, která by pro něho byla jinak těžko dostupná.“⁵²

Na Slovácku se výrobě betlému z perníku věnuje paní Konečná z Lovčic, paní Fajgarová z Dubňan, Jiřina Dánská z Ratíškovic, paní Viera Burešová z Rohatce. V minulosti se touto tvorbou zabývala i paní Hedvika Hubáčková z Dolních Bojanovic. (viz. Příl. 6)

Raritou mezi těsty používanými pro výrobu betlému je Vizovické těsto. Jedná se o nekynuté těsto, ze kterého jsou ručně tvarovány figurky. Vlastnosti vizovického těsta jsou podobné jiným modelovacím hmotám, můžeme z něho vykrajovat tvary, můžeme ho válet, řezat, splétat, zdobit různými zástřihy apod.⁵³

⁴⁸ Srov. VACLÍK, Vladimír, *Encyklopedie betlémů*, s. 82.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s.84.

⁵⁰ Srov. HÁNOVÁ Jiřina, VALENA František, *Betlémy: české a moravské lidové betlémy a jejich tvůrci*, s.138-139.

⁵¹ Srov. HORÁLKOVÁ, Helena, *Perníkový betlém v kostele sv. Matěje*, s.1.

⁵² tamtéž

⁵³ Srov. <http://www.chovatelka.cz/dum-a-bydleni-clanek/vizovicke-testo-nejen-vanocni-dekoraci-29/>

Zajímavý tvar betlému z vizovického těsta vytváří paní Marie Zádrapová. Vychází z půloblouku, ve které jsou mimo svatou rodinu i Tři králové: pod základní deskou stojí z obou stran darovníci, na oblouku, jež vytváří iluzi doškové střechy, je několik andělíčků.⁵⁴

Paní Zádrapová z Vizovic vystavovala svůj betlém na výstavě betlémů v Dolních Bojanovicích v roce 1993. Protože tato technika vzbudila u lidí velký zájem, tak byla znovu pozvána do obce, aby svou techniku místním lidem předvedla.

Při svém výzkumu jsem na Slovácku našel pouze jedinou tvůrkyni betlémů tvořící z vizovického těsta. Je to paní Marcela Ludvíková z Veselí nad Moravou.

3.4. Kukuřičné šustí

Výroba figurek z kukuřičného šustí⁵⁵ se na Slovácku rozšířila ze Slovenska. Nejvíce výrobce pochází ze Vnorov, kde si místní paní učitelka pocházející ze Slovenska všimla zručnosti místních žen a udělala pro ně kurz, kde této činnosti vyučovala. Z kukuřičného šustí dále tvoří betlémy Eva Černohorská z Břeclavi a Ilona Procházková z Velkých Pavlovic. Její betlém je stavěn v „kleci“, která je podobná kaplička a je pletená ze slámy. Tuto skulpturu vyrábí pan Jaroslav Vajbar z Rakvic.⁵⁶

Vybírají se jednotlivé listy přímo při čištění kukuřice. Šustí se před použitím musí náležitě zpracovat. Nejdříve se čistí práním, pak se vymáchá a dá do nádoby, ve které se zasílí. Takto vybilené a desinfikované šustí je připraveno k výrobě. Figurky se vyrábí z vlhkého materiálu, šustí je vypnuté a schnutím se ještě propne.⁵⁷

3.5. Papír

Nejrozšířenější a oblíbený materiál pro tvorbu betlémů je papír. Nejvíce rozšířené jsou tištěné jesličkové archy, ze kterých byl betlém vystřihován a podle předtištěného tématu poskládán. Pro větší pevnost se figurky podlepují tvrdým papírem, zručnější stavitelé je vyřezávají z tenké překližky. Na zadní stranu se nalepují kostky ze dřeva, které zajišťují stabilitu jednotlivých figur. Profesionálnější je nalepování tenkých dřevek na zadní stranu figurky. Spodní část je sestrouhána do špičky. Takto připravená figurka se pak zasouvá do předem vyvrtaných děr v podkladové desce.

---

⁵⁴ Srov. HÁNOVÁ Jiřina, VALENA František, *Betlémy: české a moravské lidové betlémy a jejich tvůrci*, s.142,143.

⁵⁵ šustí - šustím se rozumí listy, které obalují zrno v kukuřičném klasu. Listy se sklízejí zároveň se zrnem. Srov. VACLÍK, Vladimír, *Encyklopedie betlémů*, s.99.

⁵⁶ VAJBAR, Jaroslav - tvůrce pletených výrobků ze slámy. Upletl obří adventní věnec ze slámy o vnějším průměru 205 cm a obvodu 660 cm. Věnec tvoří 1 852 na sebe navazujících řad stébel, každá řada představuje 120 cm pšeničné slámy. Srov. <http://www.sauvagovi.estranky.cz/stranka/rekordy>.

⁵⁷ rozhovor s paní Kočišovou Ludmilou, dne 4.1.2010, ve Vnorovech.

Rozvoj papírových betlémů zaznamenáváme v 18. století, Podle badatele Alfréda Karáska – Langeru je tento rozvoj důsledkem přechodu církevních betlémů z kostelu do měšťanských a vesnických domácností. Řezbáři betlémů, ani malíři nebyli schopni uspokojit poptávku všech občanů, kteří chtěli mít doma svůj betlém. Z tohoto důvodu se začaly ve velkém tisknout velké betlémové archy. O cenově dostupné papírové betlémy byl mezi obyvatelstvem velký zájem. Předlohou pro tisk papírových betlémů se v této době staly kostelní betlémy, které byly zmenšeny tak, aby mohly být umístěny v domácnostech.⁵⁸

V této době se Praha stává významným středoevropským centrem tisku. Pražští tiskaři expedovali jesličkové archy nejen do Čech a na Moravu, ale také do celém území Rakouska - Uherska, Německa, Polska, do jihovýchodní Evropy a dokonce až do Francie.⁵⁹

Malování betlémů na papír inspirovalo i naše významné umělce: např. Mikuláš Aleš, namaloval papírový betlém čítající 88 figur, které Aleš jako první „oblékl“ do lidových krojů Čech, Moravy a Slezska. Některé figurky připomínají slavné postavy českých dějin.⁶⁰

Mikulášem Alšem se nechal ve svém vystřihovacím betlému inspirovat i další český významný malíř Josef Wenig. Jeho betlém byl po druhé světové válce vytištěn v nákladu 80 tisíc výtisků, jež byly téměř okamžitě vyprodány.

Povzbuzení tímto úspěchem se i další čeští a moravští umělci pustili do výroby papírových betlémů, např. Marie Fischerova-Kvěčhová, jejíž velký betlém v národních krojích se prodává dodnes, a dále pak Josef Lada a Cyril Bouda.⁶¹

Betlémy byly v první polovině 20.století velmi oblíbeny. Některé firmy používaly betlémské motivy k propagaci svých výrobků, např. reklama na mýdlo v Rakovníku, reklama na cikorku a žitnou kávu hradeckou. Tyto reklamní betlémy namalovala paní Marie Fischerová-Kvěčhová.⁶²

K našim výjimečným betlemářským lokalitám, kde jsou betlémy malovány na papíře, patří Třebíčsko. Traduje se, že první dvě papírové figurky, které se staly ostatním výrobcům inspiračním zdrojem, si přinesl z vojny v Severní Itálii domů pan Pavel Papírník. K největšímu rozkvětu malování papírových betlémů došlo na konci 19.století. Z Třebíče se tento styl rozšířil do dalších míst, např. Podještědí, Frenštátu pod Radhoštěm, Litomyšle, Poličky a další.⁶³

Za nejznámějšího malíře betlému tohoto typu je považován Antonín Čeloud (1838-1918), který vytvořil pro chrám sv. Martina v Třebíči velmi rozsáhlý betlém s několika tisíci figurkami.⁶⁴

Papírové archové betlémy jsou i v dnešní době velmi oblíbeny. Od počátku 90.let bylo vydáno nespočetné množství papírových archů. Betlémy současných tvůrců jsou hojně orientovány na město, určitou lokalitu např. Český betlém z Klatov od Jaroslava Porouza -

---

⁵⁸ Srov. VACLÍK, Vladimír, *Encyklopedie betlémů*, s.86.

⁵⁹ Srov. tamtéž, s.87.

⁶⁰ Srov. tamtéž, s.89.

⁶¹ Srov. tamtéž, s.89.

⁶² Srov. HÁNOVÁ Jiřina, VALENA František, *Betlémy: české a moravské lidové betlémy a jejich tvůrci*, s.109.

⁶³ Srov. HÁNOVÁ Jiřina, VALENA František, *Betlémy: české a moravské lidové betlémy a jejich tvůrci*, s.83.

⁶⁴ Srov. tamtéž, s.86,87.

Klatovy, 1992 nebo na brněnsku Jana Mošťková. Dále to jsou to tzv. oborové betlémy např. Českotřebovský železničářský betlém, Josefa Vladislava Jícha, Plzeň, 1999.⁶⁵

3.6. Látka

Látka je materiál, se kterým se v betlemářství setkáváme již v baroku. Hlavičky jednotlivých figur byly buď řezány ze dřeva, vyráběny z keramiky nebo tvořeny přímo z látky. Podoba obličeje byla domalovávána. Vlasy, oči, ústa a vrásky byly znázorněny výšivkou. Tělo figur bylo jednoduše nahrubo vyřezáno ze dřeva a nebo měli figury pod šatem dřevěnou nebo drátěnou kostru. Tyto figurky se „oblékali“ do různých látek, které byly dále zdobeny různými výšivkami přizdobené drahými kameny, perlami a nebo krumlovány⁶⁶ zlatou nebo stříbrnou nití. Bohaté zdobení těchto figur bylo znamením míry bohatství rodiny, která takový betlém vlastnila.⁶⁷

Na Slovácku jsou takové betlémy stavěny v kostele sv. Kateřiny v Mutěnicích. Tento betlém je i částečně pohyblivý. Jedná se o krojový betlém. Dalším kostelním betlémem tohoto typu můžeme shlédnout v Milovicích. Základ tohoto betlému tvoří sádrové a látkové krojové figury tuto základní skladbu betlému citlivě doplňují. Tvůrkyně milotických figurek je paní Ladislava Provazníková, narozena 1937, která má u sebe doma ještě jeden menší betlém tohoto typu.

Značné proslulosti si svou tvorbou nítěných obrazů získala textilní grafička paní Anna Netíková (1917-1999) z Rohatce. Svá díla vystavovala doma i v zahraničí.

Další zajímavý betlém vystavovala paní Jiřina Botková z Hodonína na výstavě betlémů v roce 2008. Jedná se o soubor třiceti figurek (panenek), které jsou oděny technikou háčkování. Autorka jej tvořila osm let.

3.7 Ostatní materiály

Betlémy jsou vytvářeny i z dalších materiálů, například včelího vosku, olova, železa, skla, moduritu. Na Slovácku jsou známy i výjevy na velikonočních kraslicích, které se dotýkají života Ježíše Krista od narození až po jeho slavné vzkříšení. (viz. Příl. 7) Dále se betlémy vyráběly z chlebového těsta nebo přímo z chleba (např. vězni jiný materiál než chleba na výrobu neměli). Přesto je do každého betléma vloženo i srdce jeho tvůrce. Zajímavé betlémy vznikají i ze samorostů. Výjimečný typ betlémů je pletený ze slámy, jehož výrobce je pan František Zuzka, rodák z Kobyly, narozen 1932. (viz. Příl. 8)

⁶⁵ Srov. HÁNOVÁ Jiřina, VALENA František, *Betlémy: české a moravské lidové betlémy a jejich tvůrci*, s.113-115.

⁶⁶ Krumplování (z něm. krumpeln, zmuchlat, zmačkat) znamenalo zdobení látek a šatů plastickým vyšíváním, později zejména zlatou nebo stříbrnou nití. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Krumplov%C3%A1n%C3%AD>

⁶⁷ Srov. VACLÍK, Vladimír, *Encyklopedie betlémů*, s.95.

4 METODOLOGIE

V praktické části mé práce jsem použil metodu orální historie, jako metodu pro získání potřebných informací od tvůrců, stavitelů i sběratelů betlémů.

4.1 Orální historie

Orální historie je metoda, řada propracovaných způsobů a postupů, kterými se badatel v řadě humanitních a společenských oborů dobírá nových informací a poznatků na základě ústního sdělení osob, které byly účastníky či svědky určité události nebo procesu, jež badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit naše poznání.⁶⁸

V rámci historie představuje orální historie výzkumnou metodu, kterou lze uplatnit při zkoumání kulturního nebo jakkoli jinak konkrétně vymezeného aspektu dějin, který má dosud žijící účastníky a svědky. Oblast výzkumu a konkrétní projekt, které badatel řeší, určují pak kritéria výběru osob, se kterými se chystá vést rozhovor, nebo jejichž vyprávění hodlá naslouchat.⁶⁹

Mezi hlavní formy využití orální historie patří interview a životní příběh. Interview neboli rozhovor se váže k určité historické události, kterou dotazovaný prožil nebo ke společenské roli, na kterou si v průběhu vytvářel určitý názor a postoj. Tazatel při interview respektuje prožitky a postoje dotazovaného, přitom mu klade otázky tak, aby jej udržel u daného tématu a získal od něj co nejvíce informací.⁷⁰

Tazatel někdy shromáždí od narátorů mnoho nahrávek a desítky stran přepisu rozhovorů. Pro orientaci v textu je vhodné provést kondenzaci jednotlivých rozhovorů.⁷¹

Téměř v každém rozhovoru se objevují informace narátora, které jsou pro výzkumný projekt důležité, přínosné a zároveň „místa hluchá“, odbočky od tématu, „zapovídání se“ narátora, opakování již řečeného. Při analýze je třeba provést hierarchizaci shromážděných informací z každého rozhovoru podle míry jejího přínosu pro výsledný projekt.⁷²

Jelikož se o betlémářství zajímám od svého mládí, ať četbou literatury, či návštěvami výstav zabývající se touto tematikou, s jednotlivými narátory se znám osobně. S narátory jsem si domlouval schůzky telefonicky. Většinou se rozhovor uskutečnil v jejich domácnostech. Připadalo mi to jako nejlepší možné místo setkání se s nimi nejen z důvodu

---

⁶⁸ Srov. VANĚK, Miroslav, *Orální historie*, s.5.

⁶⁹ Srov. tamtéž

⁷⁰ Srov. tamtéž, s.17.

⁷¹ Srov. tamtéž, s.45.

⁷² Srov. tamtéž, s.45.

jejich věku či zdravotního stavu, ale hlavně jsem mohl vidět narátory přímo při jejich tvorbě. Při rozhovoru mně ukazovali jednotlivé figury z betlému, tím se vraceli k počátkům jejich tvorby, a tak se vytvořila krásná a přátelská atmosféra rozhovoru.

Metoda orální historie formou interview se ukázala pro získání informací k tématu Betlémy na Slovácku jako nejvhodnější.

Při rozhovoru s narátory jsem používal tyto otázky:

jméno, příjmení, ročník narození, místo – bydliště
jak jste k této zálibě – práci přišel
jak dlouho se touto oblastí zajímáte
kdo vám předal zkušenosti
tvoríte i v současné době
kde je možné vaše betlémy zhlédnout
máte nějaké výjimečné dílo
máte k nějaké postavice v betlému osobní vztah
jaký je váš vztah k biblickému příběhu zrození
jaký má pro vás vlastní tvorba betlémů význam
jaký je váš největší úspěch
kolik betlémů jste vytvořil
jaký je, dle vašeho názoru, zájem o tvorbu betlémů v současnosti
jak se k vaší činnosti staví rodina, přátelé, okolí...
máte ve své činnosti následovníky
máte komu své zkušenosti předat
je betlemářství vaše zaměstnání nebo spíše koníček
co považujete v této činnosti za významné
kdy máte z práce na betlému radost
jaký mají vztah lidé k betlémům dnes

5 SOUČASNÍ TVŮRCI BETLÉMŮ

Na Slovácku jsou i v současné době tvůrci betlémů. Mezi nejvýznamnější patří František Gajda, Josef Fröhlich, Zdeňka Zipperová, Ludmila Košičová, Marie Konečná.

5.1 František Gajda

Narozen 1935, Strážnice

„Můj otec byl vyučený kamnářem, potom instalatérem, ale ze dřeva uměl udělat všechno, žebříňák, kola na vůz, gretinu⁷³, brdečka, grmolce, co bylo třeba ze dřeva udělat. Jak to hobloval, tak jsem sbíral ty stružlinky, u některých byl suk, některé byly na krátko, některé dlouhé. Velice rád sem sa ve verštatě⁷⁴ na otca díval, jak dělal stružlinky.⁷⁵

Potom mně samo od sebe napadlo, to už se blížily Vánoce, my jsme chodili do školy, jeden druhému si dávali dárky. Při výrobě jsem pomáhal méně zručným spolužákům. Vždycky si hleděl toho, aby měl na řezání ostrý nůž, a aby řezba byla rovnám, aby tam byla cítit pevná ruka, aby to nebylo ukřemeslené.

Ve škarpe před barákem, kde dřív bydlel ševc, jsem našel knýp, který ještě mohl sloužit. Knýp je nožik, nabrušený na 45 stupňů. Rukojeť byla obalená kožkú, aby to neřezalo do ruky, když sa musela zabrat špóna. Já jsem dělal tým knýpem. První nůž na soustruh jsem si zhotovil z kravské podkovky. Ostatní nožiky jsem si nechával dělat u kováře Kranin. Byl to vzručný cigán, který nože uměl udělat perfektně.

První moje místo, kde jsem zkoušel první řezbu figurek bylo na hůře u komína. Hůra byla plná sena a slámy, enom kolem komína byl volný prostor, tam jsem chodil řezat. Nikdo mňa tam nehledal, rozsvítil sem si tam lampičku a zádama sem sa přitiskl ke komínu, který mňa zahříval. To sem mohl mět takových osm roků a právě před hodinú tu u mňa byl bratr, který mně donésl tři figurky, které našel za komínem, když dělal před Vánocama pořádek. Jsou to takové polořezby, ale každá mosí byt jiná. To byla moja hrdost', že neřežu stejné postavičky. Mám z teho velikú radost.

Později sem vyřezával v kuchyni, sedával jsem na krabici od cukru přitisklý ke šporáku. A tak to vyřezávání v kuchyni mně zostalo až do dneška. Ted' jak sedím, to je moje místo, už třicet roků tady na tomto místě tvořím veškeré řezby.

---

⁷³ gretina - bočnice na vůz.

⁷⁴ verštat - dílna.

⁷⁵ Otec byl vyučený kamnářem, ale ti kamnáři už na tych stavbách neměli už prácu, protože do kuchyni sa kachlové kamna už nedávali.

Když jsme sa se ženú vzali, tak jsme bývali společně se stařenku, až děcka začaly chodit do škole, tak jsme sa přestěhovali sem, do nového. Na Štedrý den nám donéslí v zástěře betlém. Byl to můj první betlém, kerému říkám školácký. Děcka sa na to chvílu dívaly a najednú říkajú, že tam nejsú Tře králé. Tak jsem vzal po několika rokách do ruky nůž, donésl sem si vhodné dřevo a začal sem řezat. A to v kuchyni, jedinej místnosti, kerú jsme měli. Ženě sa to moc nelúbilo. Ještě ve svátky sem Třech králů vyřezal. Je na nich poznat, že sem je řezal už v dospělém věku. Už sem sa dokázal nad prací víc zamýšlet. Tady mňa řezbařina znovu chytila a už mňa nepustila. V tej době jsme topili jenom dřevem, a tak jsem chodil kolem hraničky a vytahoval sem kúsky lipového dřeva a připravoval sem si ho k řezbě.

Už za minulého režimu sem měl povolení k řemeslné výrobě. To sem řezal misky, užičky a nekdy aj hlavu Krista - ale to potajnu. Až po revoluci sem se řezbařině věnovat naplno. Betlémy sem začal tvořit ve 40 letech, už je to 35 roků.

Do žádné školy nebo kurzu sem nechodil, za vzory mám Myslbeka a Úprku. Obdivuju prácu Mistra Pavla z Levoče. Řezbařina je prostě ve mně, tu sem dostal darem.

V počátku mě bavila tvorba ze samostatů, ale odborníci mě to zepsuli, že to není žádné pořádné umění. Pozůstatkem této záliby jsou v mých betlémech komety.“⁷⁶

Nejvýznamější dílo pana Františka Gajdy je Strážnický betlém. K jeho tvorbě ho přesvědčil v 1974 dr. Vladimír Vaclík, dlouholetý organizátor betlémářství v Čechách. Je autorem několika publikací o betlémech. Betlém vznikl postupně v letech 1979-1993, je sestaven z 50 figur, mající výšku 30 až 40 cm. Strážnický betlém je naplněn figurami osobitých Strážničanů patřících do rolnických vrstev. Jejich všední neboli pracovní kroj charakterizuje typický vesnický život a vypovídá o tom, jakou práci dělají. Právě ve znalosti domácího prostředí a konkrétních typů lidí spočívá úspěch Gajdových postaviček.⁷⁷

„Jeho postavy v betlémových scénách s ušasnutím hledí na Božské dítě v jesličkách a okouzleni bezprostřední radostí, jak je zastihla tato zvěst, pospíchají ze svými skromnými dary za hvězdou, zářící nad maštálkou. Přicházejí před Boží tvář bez přetvářky, bez patosu i bez bázně, s radostí a potěšením, s upřímností, stejně jak žijí svůj obyčejný a každodenní prací naplněný život.“⁷⁸

Dalšími Gajdovými betlémy jsou pastýřský, muzikantský, mlynářský, vinařský a rybářský. Ve všech těchto betlémech se objevují postavičky, které k divákovi promlouvají dobrotou a vtípem, jenž je panu Gajdovi vlastní.

Oblíbenými postavičkami ve všech betlémech jsou děti. Velmi zajímavá je figura školáka stěžovatele, dále figury chlapců při hře či u pastýřského ohně, figury při otloukání a vyřezávání pišťalek, hra s ovečkami. Další řezby napodobují dětské povinnosti, např. pasení hus nebo donášení jídla na pole.⁷⁹

⁷⁶ Osobní rozhovor s panem Gajdou, dne 18.12.2009, ve Strážnici.

⁷⁷ Srov. PAJER, Jiří, ZAJÍČEK, Štefan, HABÁRTOVÁ, Romana, *Řezbář František Gajda*, s.27.

⁷⁸ PAJER, Jiří, ZAJÍČEK, Štefan, HABÁRTOVÁ, Romana, *Řezbář František Gajda*, s. 28.

⁷⁹ Srov. tamtéž, s.35.

Gajdova tvorba je téměř profesionální práce, oslovující všechny věkové kategorie svou prostotou, vtipem a pečlivostí řezby.

„Početní návštěvníci znovu prožívají před Gajdovými betlémy onu po tisíciletí se opakující se radostnou novinu o zrození Spasitele a blahořeční řezbáři, že svůj talent a úsilí dává do služeb lásky a tím vytváří jemné předitivo, spojující narušenou síť mezilidských vztahů.“⁸⁰

5.2 Josef Fröhlich

Narozen 1953, Břeclav

„Břeclavský pan děkan mě seznámil s mistrem sochařem Jiřím Netíkem z Brna. Sám se zabývám betlémy asi dvacet let. No v podstatě mně nikdo zkušenosti nepředal, vlastně jsem si kradl očima od mistra Netíka. To ví většina lidí, že takové majstrštyky se nedávají. To se nedělá.“

V současné době tvořím v plném nasazení. Betlémy je možno zhlédnout vždy na Vánoce, vystavuju hodně v Hodoníně. Ale už vystavuju aj samostatně, většinou v kostelích. V Lanžhotě jsem měl betlémy. A už asi tak čtyři – pět roků spolupracuju s městem Břeclav a tady, v kapli svatého Rocha je možnost pravidelně na vánoční městečko shlédnout betlém a to moje žena dokonce aranžuje.

No a které dílo mám nejradši? No, já to beru jak děcka. To které máte nejmladší, to máte nejradši. To když to dílo dlouho nevidíte a pak ho uvidíte, tak tam vždycky něco najdete.

A vztah k nějaké postavičce, Svatá rodina, tak to je pro mě takový vzor.

Jaký má pro mě tvorba betlémů význam. Tak to jako trochu zapomínáme, zejména tady na Moravě, že máme křesťanské tradice, že sem donesli před tisícem roků křesťanství Konstantin a Metoděj a lidi na to zapomínají. A zapomínají na tento vánoční příběh a každý, aby byl moderní, tak začíná se Santa Clausem nebo s takovou nějakou postavičkou obtloustlého staříka v červeném kabátku a přitom je to reklama na cocacolu. Že to vlastně žádná mystická bytost není, že je to ta reklama na cocacolu.

Největší úspěch, to nevím. To je snad ten nejnovější dubový betlém. To jsme našli se synem na Pohansku pařez, který je ze stoletého stromu, ze stoletého dubu. Několik roků ho tam mlela voda, vymílala ho, otáčela ho, potom se stalo, že jsme ho tam našli. Byl ohnitý, tak jsem ho upravil a z něho jsem vlastně dělal ten Betlém dubový, vlastně z jednoho pařezu, z jednoho kusu.

V současné době o tuto tvorbu ani zájem není, protože většina mladých lidí ani neví, co to vánoční příběh je, kdo to Ježíšek byl a co se to tam vlastně v Betlémě stalo. Je to smola, ale já se snažím do školek tady tím malým děckám ukázat, že se Ježíšek narodil tady pro nás, pro všechny lidi, aby to ty děti aspoň věděly. Já sám dětem moc nevyprávím, ale tady máme to štěstí, že tady ve Staré Břeclavi máme hodné paní učitelky, o nichž si myslím, že tady k tomu mají velice kladný vztah. Letos se mně stalo, že jsem chystal výstavu a přede mnou ten pořadatel, co to dělal, tak ten tam nechal asi 60 figurek šústového betlému. No a ten

---

⁸⁰ PAJER, Jiří, ZAJÍČEK, Štefan, HABÁRTOVÁ, Romana, *Řezbář František Gajda*, s.28.

organizátor mně řekl, ať to všechno vezmu a vyhodím do popelnice. Tak já jsem to všechno poskládal aj s manželkú. No on si to asi neuvědomil, on si myslel, že to tam bylo celý rok a on si myslel, že to bude zničené. My jsme to poskládali do krabic a hned nás společně napadlo, dáme to do mateřské školky. Tak jsme to tady věnovali mateřské školce. To je ale tak nádherné, tak něžné. Tvůrce je ten pan Vajbar s tů paní z Pavlovic. To je její výtvar, oni to skupili, naaranžovali to tam a pak na to zapomněli. Tak došlo to do dobrých ruk, je to ve školce, dokonce už poskládané a je to tam.

Rodina se k temuto staví někdy přijatelně, někdy nepřijatelně. Většinu ale sú rádi. Na vrchu je teď u nás můj vnuk, ten je taky z teho šťastný, snaží se poznávat ty různé figurky. Myslím že on má nejradši zvířátka, jak každé děcko.

No měl bych komu své zkušenosti předat, ale zatím je vnuk velmi malý, tak možná za čas získá zájem a já mu aspoň něco ukážu.

Betlémy jsou můj koníček, není to zaměstnání.

A co považuju v této práci za významné? No to vám ani nemožu odpovědět, nevím, co se tů otázku sleduje. No snad že by měli lidi byt k sobě trošičku pozornější. Já jsem začal tady v Břeclavě hned po revoluci, když tady ty betlémy eště nebyly a tady ta tradice žádná není, tak jsem začal vystavovat betlémy v různých obchodech, kde se mně zdál ten výklad přijatelný, abych to nedal třeba mezi prádlo. A taky se mně třeba stalo, že jsem došel k jednemu pánovi, že tady má krásný výklad, a říkál sem mu: „Já bych vám tady vyzdobil výlohu, dál bych vám sem betlém a přes Vánoce bych ho tady nechál.“ A on se mě zeptál, kolik mu za to zaplatím, když to chcu jako reklamu si dělat. A já sem říkál né, a tak to nechcu, tak jsme sa ani nedohodli. Tak místo teho, aby mně poděkoval, já jsem za to nikdy nic nechtěl, dělal jsem to vždycky zadarmo, tak chtěl na tem eště vydělat.

Z práce mám radost, když mně to schválí celá porota. No oni mně nikdy neřeknú, že je to pěkné, oni mně vždycky řeknú: „ No, mohlo by to tak byt.“ A nekdy mně to tak zepsuju, že mám chuť to rozsekat. Potom to nekde postavím, otočím to od sebe a potom za týden, za 14 dní nebo za měsíc zjistím, že je to pravda, co mně řekli, tak potom to opravím a obyčejně se to vyplatí.⁸¹

5.3 Zdeňka Zipperová

Narozena 1936, Hodonín

„K práci s hlinou jsem došla tak, že jsem dělala propagaci v cihelnách. Pomalinku jsem se tam s tím začala plácát a chodila k nám tam paní Štáblová, ona nedělala sochy, ale takovou keramiku, dělala takové větší a těžší glazované věci. A ona si nás pozvala, že udělá takový kroužek, tak já jsem tam chodila, ona nás učila.

A pak mně chlapi udělali kruh, a tak jsem to zkoušela a dělala glazované věci. Jezdila jsem ke Karlovi Němcovi do Ratiškovic. To byl keramik a jeho paní malovala. U něj jsem se učila hlavně práci s barvami a glazuru. To hodně saje, ty barvy, tak to není tak, že to malujete jak na papír. Je to jiné, každý tah je tam vidět. Tam jsem se učila, ale to mě tak nebavilo

---

⁸¹ Osobní rozhovor s panem Fröhlichem, dne 29.12.2009, v Břeclavi.

malovat pořád dokola a ani jsem na to tak neměla nadání. Tak jsem začala spíše s figurami, to bylo jiné. Tak jsem začala dělat „betlémky“, a to bylo ještě tak, že ty betlémy se moc tenkrát nemohly, lidi to dělali a chtěli a já jsem to dělala, ale pořád v takovém lidovém tónu. Naučila jsem se malovat takové ornamenty a tak jsem to nějak dělala.

No to jsem pořád dělala v té propagaci a v 80. roku mě vyhodili, tak jsem přešla a asi 4 roky jsem dělala v Restauracích a jídelnách. Tam jsem se seznámila s Hedou, ona byla z Dolních Bojanovic. Mně nedělalo problémy dělat takové ty velké figury a ona zase uměla takové to staré písmo, jak když se píše švabachem. Měly jsme bezva spolupráci, vzájemně jsme se spolu doplňovaly. Malovaly jsme tam všechno možné. No a já jsem pořád jezdila k tomu Karlovi, on mě nechal, já jsem si vždy něco uplácala, nějaký ten střep. A pak jsem dělala propagaci u Jendy Bendy v Sigmě, tam jsem byla 9 roků, ale tam jsem jen malovala. A dělali jsme taková ta hesla... Já vám něco řeknu, když jsem viděla na I. máje v průvodě jak šla ta hesla, tak teda.... No to bylo všelijakých průšvihů, když jsem malovala hesla na modré, já jsem nechtěla malovat na červené..., tak to si mě zavolal ředitel, no bylo to fakt hrozné. Já jsem byla jak býk, když přede mnou mával červenou hadrou.. No tak mě to táhlo víc tvořit. Když jsem si ale mohla zamalovat pozvánky, kresby, tak to bylo dobrý.. No a pak jsem začala dělat figury a udělala jsem takový betlém a k tomu ty základní atributy – Tři krále, pastevce a tak a pořád v takovém tom lidovém.. A měla jsem to tady za výkladem v mléčném baru, to už bylo po revoluci. To byla vlastně prodejna sýrů a mléka, to bylo někde pod Centrálem. A tak jsem začala.

Pak mě vyhledal nějaký pán, jo to bylo u Tondy Kučery, Tonda Kučera, on měl barák na Národní tady na rohu, a tam jsem mu dávala nějaké figur. To byly krojované figury. Ty jsem mu tam tedy začala dávat a potom tento pan sběratel z Moravského Žižkova pan Buzrla, tak ten chtěl, abych udělala nějaký Betlém v jeho regionu. Tak já jsem malovala ty kroje, on byl takový etnograf, tak on mně vždycky donesl ty kroje, kresbu, fotku, tak já jsem uplácala ty figurky v krojích kolem Žižkova, co má stárek, staří, mladí a tak, no prostě ty typy krojů které v tom Žižkově jsou a kolem Žižkova. A tak se to začalo rozšiřovat a rozšiřovat a on dostal opravdu vynikající nápad.. A víte, jak on to má udělané, ten Betlém? Já jsem mu říkala, že to je škoda, aby tam ten vánoční motiv byl jen tak, tak jsem mu udělala ještě kapličku a pannu Marii a procesí a pana faráře, aby použil ty kroje, co tam jsou. No on tam má těch figur. Já jsem mu to dělala šest let, no je tam, on to ani sám pořádně neví, asi 400 figur. Ale jsou tam opravdu asi všechny kroje, které existují v republice u nás, i slovenské tedy. No některé jsou tam ty kroje úžasné, co jsem ještě neviděla, on jezdil a sháněl to všelijak. Ten jeho betlém je tedy unikátní, on tam má opravdu co jsou všechny kroje. To je opravdu unikát On to ani moc nechce půjčovat na ty výstavy. Jednak je to nesmírně náročné, ty praktikáble, a taky aby mu to někdo nesebral. On tam má k tomu zezadu přístup v tom domě. Ten betlém už je tedy ucelený, je hotový, tam ty kroje už všechny jsou až na nějaké zbytky. Že kdyby náhodou ještě něco našel, že by se to doplnilo. On má ten dům prošpikovaný sbírkami. Ještě jsem udělala betlém v Mutěnicích panu Plchůtovi. On ten Betlém viděl, tak došel a chtěl zase, abych mu udělala Betlém podle jeho rodinného alba. Tak jsem mu začala dělat jeho dědu. Jeho druhý děda byl švec, ten byl z Hovorán, tak hovoranský kraj i v kožíšku a různé typy, hotaře nějakého... A teď i Mutěňáky nějaké. A vzhledem k tomu, že jsme v Mutěnicích bydleli asi šest roků, tak já jsem ty Mutěňáky, co on chtěl, tak trošku znala. Tak ten pan Plchůt nosil fotky a já jsem mu to dělala, a dokonce jsem mu tam udělala i našu rodinu, našeho tatku. My tři

jsme se tam po válce přestěhovali aj s mamkú. Naša mamka byla dáma. Ona měla takovou tu lišku kolem hlavy zapnutou. No a má tam Mutěňáky, pana faráře, já jsem si některé ještě pamatovala. Tak on tam už taky má těch figur, že já jsem si myslela, že to ani není možné. Ale rozhodně jich tam bude mít takových 150, možná i víc. A ještě mně pořád dodává. Ted' mu budu dělat řezníka. Už jsem mu jednoho udělala a ještě tam chce jednoho u toho stolu, a ještě nějaké prodavačky. On to taky může obměňovat a udělat si z toho například, ale to je jeho nápad, „zarážání hory“. On mně půjčil ten betlém a já jsem měla vloni v Lužicích tu slováckou keramiku vystavenou. Takže on tam má ty figury základní – řečník, policajt, a babky tam sedí na lavce a klepou. A taky jsem mu tam u toho udělala takovou jako tržnici, tak tam má řezníka a květinářka kousek dál. Tak on si mezi to dá a zase to má jiný motiv s tím použitím figur. Tak to jsou ty dva betlémy, které jsem dělala. Ty jsou tedy opravdu obsáhlé. Jinak já dělám keramiku třeba do sklepů. Dělala jsem i Vojtovi Račickému do sklepa, a taky tři figurky zpívajících na krb, on je ten prostřední. Paní Račická mně dala to foto, no ono to nejde, úplně tu podobu udělat, ale šlo to. No dělám ty reliéfy do toho sklepa, tak to mě baví. No ale ty Betlémy, co jsem udělala, to je opravdu unikát, oba. Ten pan Plchůt, ten tam má opravdu celé Mutěnice. On má knížku Mutěnice a jak tam byli ti Francouzi, co se přistěhovali, no já si ted' nevzpomenu, byli tam novokřtěnci, no to on tam má, ty postavy těch lidí, jak měli ty kalhoty, co nosili široké. Tak to jsem jim tam všechno dělala. Pak jsem jim tam dělala ještě templáře. On to nemá pan Plchůt, co si pamatuje, on musel jít i do historie Mutěnic, tak co posháněl, to jsem mu všechno dělala. Ted', je to asi třetí měsíc, jsem mu dělala nějaké figury, jak naklepává kosu, takové figury pracovní. To pan Buzrla má kroje, ale tento má mutěnské lidi, řemesla. Ted' mu budu dělat ještě sklenáře, jak zasklívali. Tak to on dojde, my si sedneme a řekneme, jak to bude. On mně to řekne, já si dělám popisky a podle toho to pak udělám. Jinak dělám ty takové malé betlémky, že si to pak lidi mohou rozšířit. Já mám u toho ty Tři krále a pastýře a už tak dlouho si říkám, že si k tomu další dodělám, ale to víte...

Já už tvořím takových 40 roků. Zkušenosti mi snad ani nikdo nepředával. Já jsem se sama snažila, to víte, ono je to složité, než jsem se to naučila. To víte, to nikdo takto nedělá. Tam je také problém, ta hlína je měkká a jen to postavit na takovou tu plošku, já s tím točím a postavit tu figurku na tu plošku, tak, to opravdu není jednoduché.

Tvořím stále, v současné době není nikde možnost vidět moje betlémy, jen na občasných výstavách. Už jsem vystavovala ve městech – Hodonín, Hustopeče – v hustopečském muzeu, Lužice, Bojanovice a Kobylí. A jen tak pro zajímavost. V Kobylí jsem dělala svatého Floriána. A ještě jsem ho dělala v Petrově, je tam stále nalepený.

Osobní vztah k žádné postavičce z betléma nemám, to opravdu nemůžu říct. Já tvořím vlastně po celý rok. Ale jak dojdou ty Vánoce, tak ta atmosféra je úplně jiná a ještě sobě bych chtěla udělat, už to mám v plánu hrozně dlouho, jak prostě Ježíš jede na tom oslu a Maria je s ním, jak utíkají, tak to bych chtěla. Ale bude veliký problém to udělat, tu postavu osla, ty tenké nohy, jak nesou postavy těch dvou.

Já jsem ani tak nechtěla ty Betlémy dělat, ale došel za mnou s přáním, tak jsem to zkusila. A já se tam na těch figurách snažím zachovat, ty postavy v tom kroji, co mohou dělat, ony nemohou dělat nic, mohou něco nést, tančit. Toto je například postavička holky v kroji, to se ještě v Mutěnicích nosily věnce, to jsem ještě i já nosila, to byly takové voskované kvítka a víc nic. Ta figura je dutá, to musím udělat díru, propíchnout to někde, aby unikala pára. To

se nezdá, ale to se vám v té peci roztrhne, to má velikou sílu. Já než tu pec otevřu, pokřičuju, řeknu: „Žehnej, Bože, toto dílo, ať je lidem milo.“ Udělám ten kříž, jdu k té peci, a i když není mojí vinou všechno v pořádku, poděkuju. Chce to pokoru, je to obřad. .. Podívejte, co vám ta pec udělá. Má to třeba jinou barvu, jinak se to prolomí, ale je to dobře....

Největší můj úspěch je zbudování toho velkého betléma. Nevím, jestli je to největší Betlém u nás, nevím, vytvořila jsem vlastně dva ty stěžejní betlémy a nespočet těch malých. Lidi si to dají pod stromek a nic už k tomu nemusí dávat a je to pěkné. A udělám k tomu třeba ještě Tři krále a příště si mohou k tomu něco dokoupit.

Rodina mě nikdy nic neřekla, že dělám tuto práci. No můj muž, ten už vůbec ne. A ještě když jsem třeba došla z práce, to bylo dřív, když byl syn Igor ještě malý, tak jsem sedla do auta a jela jsem ke Karlovi do Ratiškovic. Měla jsem strašnou touhu. To vás žene, tomu neutečete, to si každý přitáhne k sobě co v srdci nosí.

O tuto tvorbu je v současnosti velký zájem. Opravdu je, nemůžu říct, že bych neměla co dělat, stále zájem je. No nedělám žádné velké výdělky, s tím je tolik práce, když si to spočítám, s tím jsou takové náklady, já si jezdím pro hlínu do Vlčkova. Tam je keramik, on si dělá hlínu, on dělá užitnou keramiku, i figurální keramiku umí, ale on má zaměstnané lidi a dělají talíře, hrnce a všechno možné. Já jsem si dřív jezdila pro hlínu do Tupes, ale ony ty Tupesy krachly a udělaly tam ten skanzen. Oni tam vzali 10 maléreček a někdo točil. Oni si tu hlínu dělali sami, měli na to stroje. Tu fabriku tam má už někdo ale čtvrtý a nějak to krachlo a je to velká škoda. Nedokázali zabezpečit prodeje, a to je marná škoda. Malý význam dávali tomu marketingu, nabídce, aby měli schopné lidi, kteří dokáží prodat. I ve světě je i dnes ruční práce velmi ceněná. Tak jezdím teda teď pro hlínu do Vlčkova, on dělá dobrou hlínu. Tam ten předtím mně ji dělal takovou „krátkou“, ona se trhala. Ale teď je to bezvadné.

Zkušenosti ani nemám vlastně komu předat. No ne, ani ne, teď jsem chodí z umprumky z cihlářny jedna holka od mojí kámošky, taky jsem jednoho kluka připravovala na zkoušky. Mněl dělat figuru, teda „bustu“ měli dělat. A teď jsem chodí jedna holka z Holiče, ale ona je taková drobná, neutáhne ten kruh, no a já nejsem hrnčíř, to teda ne. Ale Karel Němec, to byl „pan“ hrnčíř. Za ty roky, co jsem tam jezdila, on vytáhl vázu takto vysokou. A on jak když to hladí. Já jsem se tak ráda na něho dívala. Já mám ráda hlínu, opravdu ji mám ráda a on říkal: „Tak to je dobře.“ On utočil vázu takto vysokou, pak vzal drát, rozřízl ji napůl, ta se rozložila ta váza. Já mu říkám: „Co děláš, já kdybych utočila takovouto vázu, tak si chodím.“ On říká: „Já ti to ukážu.“ Ta síla stěny byla po celé délce stejná. Já kdybych to točila, tak mám spodek těžký. No, nejsem hrnčíř, prostě, neumím to. On točil i Vlastimilu Radovi, on když dělal ty velké plastiky, tak on neměl nikoho, kdo by mu utočil velkou kouli. A Karel mu dokázal na kruhu utočit ze tří bodů. Já, když jsem byla v Řecku na Krétě a byli jsme tam na exkurzi, tak tam ten hrnčíř dělal ty velké vázy, ty amfóry, tak to byl takový drobný chlápek a on utočil, já jsem hleděla jak blázen, on utočil takto veliký spodek, pak to užízl, a pak utočil toto, snad to měl v oku, no to vám bylo něco. Já jsem tam hleděla, no to bylo něco.

Co považuju v této práci za významné? Já nevím. Snad to, že mně Někdo tu ruku vede. Nebo snad to, že jsem začala dělat ty lidi, ty figury z tohoto kraje. Tak jak tady chodí, ti krojovaní, nekrojovaní, tady tento kraj.

Mám z práce radost, mám radost z práce z každé. Když se mi něco povede, když skončím, tak třeba teď to vytáhnu z té pece, teď to vidím a povede se mně to, tak poděkuju

a pak večer, já si tady sednu, natáhnu nohy, otevřu si pistoli vína a oslavuju to. Pustím si televizi, abych tady nebyla sama a oslavuju si to tu sama.

*Myslím si, že v dnešní době mají lidi pozitivní vztah k betlémům. Vždy, když je tady ta výstava, tak je přece pořád plno. Tak tam jdete, díváte se, co všechno ti lidi dokážou. Zastavíte se, podíváte se a před každou tou prací musíte smeknout. Ať je to udělané ze šroubků, ze skla nebo z čeho.*⁸²

5.4 Ludmila Kočišová

Narozena 1931, Vnorovy

„Byly jsme tři děti. Nejstarší byla sestra, potom bratr a nejmladší jsem byla potom já. Sestra byla taky moc šikovná. Ona budě mět 1. červenca 84 roků. Jmenuje sa Anna Mičková a bývá v Hroznové Lhotě. A jak sa tam dostala? No, ona byla nadaná, nejlepší žačka ve škole. A protože to bylo za Německa, tak to na školu nešlo a ona aj vyšla školu za Německa. Tak co s nu. Měli jsme takého známého strýca a ten měl zasej známého v Hroznové Lhotě a on měl malů dílničku na slovácký nábytek a všecky takové doplňky ke slováckému... A všecko to bylo takové malované tým strážnickým vzorem, nábytek, kolébky, a to sů všecko takové staré vzory. Tam není nové, všecko staré, no takové prostě muzejní. No a ona sa tam sestra dostala, tam to malovala a tam sa aj vdala, a tak tam aj bývá doposud.

No a já jsem vlastně začínala tak, to sa přiznám, já sem sa od matky naučila, a to malování kraslic se znorovským vzorem. A potom sem dělala v Šohaji ale čtyři roky a potom, když jsem sa vdala, tak jsme měli třech kluků. A já sem sa vrátila při jejich výchově k téj lidové tradici a malovala sem kraslice tú znorovskou techniku – batikováním. Tak sem několik roků dělala tyto kraslice. No a to na radnici byla provozovna, do kteréj jsme dodávali tyto kraslice. A potom oni nabídli něco nového a to bylo toto šůstí, a to bylo roku, ted' to nevím přesně, ale to bylo roku 1967 nebo 1968. A to nás bylo šest, keré sme seděly při stole, každá sme měly před sebu trošku šůstí a zároveň jedna Znorovjanka, kerá už to uměla, tak ta nám to ukazovala a ukazovala panenku jak sa to dělá a kohůta na kraslici. A to bylo vše. A to bylo neco nového, já to vím, teda u nás ve Znorovech. Ale dělalo sa to na Moravě, to při odrhání turkyně, tam sa ty panenky dělaly. Já jich mám, to nás tá Znorovjanka naučila a stále sa to zdokonalovalo. Ty takové neopracované, co jich mám po návratím, tak to vím, to sa vješávalo klukom na klučky. Ale ve Znorovách, o temto zvyku nevím nic, aj když mám tolik roků, ale na Moravě, tak toto sa dělalo. Tak jak, když sa dralo péři, tak týma stonkama, to sa dělaly cestičky, tak při odrhání turkyně, to sa zas dělalo tady toto. A to jedna panenka, kerů doted' mám, tá by byla už prastařenků, tak tady jsme nevěděli, jaká úprava, jak sa to dělá, to není emom tak. To mosí byt turkyň nešlechtěná. My říkáme našinská znorovská, sů to větší klásky, větší zrna a aj víc odpadu. A toto ten koňský zub, to začalo JZD, to sa nedá přirovnat, jednak je to bělší, ten má menší a tlustčí klásky a já když chcu dělat chlapa, tak si mosím chodit po lud'och, co mají tú našinskú. A se mnů dělajú aj dvě snachy, tá teho nestaršího a teho nejmladšího, tak ony mosá mět turkyň třeba aj na měřicu, aby teho materiálu měly dost'. A já

⁸² Osobní rozhovor s paní Zipperovou dne 16.1.2010, v Hodoníně.

sa vám priznám, oni teď tů turkyň odrhají přímo na poli a tů odrhlů turkyň, tů tam nechajú a říkajú lud'om: „Tož estli chceš, tož si to posbíraj.“ To by sa moselo otrhat, nechat uschnut, nalúpat a na to my nemáme čas.

Chtěla bych eště dodat, příprava, tenkrát v tych začátkoch, a to jsme tenkrát eště nevěděli. Ty různé chyby, keré jsme tenkrát dělaly, třeba když sa odrhne ten klásek, alebo tá hromada, co sa s tych klásků donese, tak chce to víc ty vnitřní listy, ty jemnější, než jak prostě ty první. A to když dodrhujem, tak to eště dosušujem na dvoře a na hůře. A jak je to tady u teho kláska, takové živé, tak to sa mosí dosušit. Inak zhnijů. A to tak šecker máme, tak to shrneme na hromadu a uskladníme to. Toto uskladněné, tak to si naberu až to, co chcu dělat. Třeba půl měcha, měch, co si tak představuju, co mám dělat. A to namočím, já mám enom sprchovací kůt, tak to tam dám, poleju trochu jarem, nesmí to byt mydlo, protože to zežlutne a ničím to nevybílíte. Mosí to byt saponát. Tak to poleju vřelů vodů a nechám to tam chvilku odstát, třeba hodinu nebo podle teho, jak mám čas a pěkně oper, ručně, vypustím vodu a vymáchám jak prádlo a teprů toto, teho je tak kýbl, to máchám a zároveň vystiskuju a krúcám a dám do kýbla. Takto oprané v kýbli nesu to do sklepa, kde mám kůpený veliký květináč umělý, tak to teho to tak trochu natřepu. A když je to tam, tak v prostředu si udělám takovů díru až na dno, a zasej dám keramický květináč a do teho dám knot sír., Ten zapálím. A ten dým to bílí a zároveň nám to konzervuje, že nám to děl vydrží, protože pořád děláme z mokřeho. A eště mosíme přehodit a znova zapálit. A toto teprů je to, co ludé vidá, co já předvádám, to už mám předpřipravené. A to jak pršívá a je, jak říkáme ztýrané, takové ty černé tečky, tak to ničím nevybílíte. Tak to, co je takový ten čistý odpad, tak to trhám na pantličky takové, nechám usušit, a tak to dáváme tým panám dovnitřku jako spodničky. Je to čisté a všecko, enom na ten vrch sa to nehodí. Ty konce sa stejně odřezů a tak tady od pásu až důle, jak stójí tá panenka, tak to mosí mět svoju míru a to všecko sa zařezuje na tů míru a dodělá. A když sa někdo zeptá: „co to děláš?“ Tak řekneme: „To vážeme.“ A potom, co děláš, až to uschne, tak doděláváme. A to děláš co, tož to mosíme ty panenky, od pásu je to osm centimetrů. To mosíme označit každů tužků a vzít nůž a všecko to zařezat. A teprů dáváme vlasy, a to je vlastně, to sme dávali kůdel, ale to byly všecky takové staré. A to sme kdysi dělaly čerty pro ÚLUV, tak to sme barvily na hnědo. Tak jsem to zkusila tak s tým hnědým, a tak od téj doby to tak děláme a sú takové mladší.

No tak sme začaly čtyři dělat pro ten ÚLUV a takové to vedení, jak bych řekla, takové to odbornější, to nedělalo sa všecko, co sme si vymyslely. Nešlo to hned do výroby, to né, to byla v Praze umělecká komis, tak to tam zavézli ty figurky a tá komis ty jednotlivé figurky, ony byly enom pod číslem, bez jména. A kolik bodů tá panenka dostala, tak teprů šla do výroby. A týmto sme sa učily, nikdy nám neřekli, tak to je špatné, proto sme vám to neocenili. Na to sme mosely, teda aspoň já, dojít sama. No a potom napřed jako nic, včil už sú dávno za tým věkem. Teďkaj už sú takové starší a nám mladším, to si hlídali z tychto spolupracovnic, tak tá jedna říkaly, že ony mají ráda vrch. A já přeca svojíma výrobkama, které sme dodávaly do výroby tehdy potom už, tak si mňa potom nějak všimli a brali aj ode mňa. Tak já sem do teho ÚLUV doněsla svých nápadů, aj zdokonalených. No, kolik já sem doněsla svých nápadů, tak to nemám spočítané. Ale co je takové zvláštní a moje, tak to je cimbálka. A potom to sú tí šlaháči, chytání raků, a tak takových jednotlivých. No to já ani nevím, já to dělám a až potom to dávám dohromady, tak potom podle toho jaké je období.

No a spolupráca s Domem kultury Hodonín, tak to je spolupráca moc roků a chcu to s něma, pokud budu žít a pokud budu moct dělat, tak nech sú to kraslice, nech sú to tady tyto betlémy, tak dycky sa jím snažím vypomocť. A co sem dostala ten milulý rok tú první cenu Galerie muzea Uherské Hradiště, tak už tu má Hodonín krabicu zakázanú, tak už to nikomu neslúbím, už to půjde do Hodonína.

Tak pracuju na temto od osmašedesátého roku a učila nás to žena, víte, já sem slúbila, že to nikdá nikemu neřeknu, ale ona už je po smrti. Ona dělala pro Slováky. Oni dodali do Prahy katalog. A potom z téj Prahy došly požadavky, abysme to dělaly, ale nebylo, kdo by nás to naučil. A tak jedna, to už je hromada roků, vedoucí téj provozovny, to bylo pod národním výborem, tak tá sa to dověděla a túto si nějak pozvala, aby nás to učila. No já sem sa divila. Já to teda dělám přes 40 roků a vzpomínám na jedného z učitelů, tak on říká: „Tomečková,“ já sem byla za svobodna Tomečková,“ tak Tomečková – ornamenty umíš, ale postavy teda ne.“ Tak já na něho vzpomínám, když ty postavičky tvořím, dělám a zároveň dávám do nich tú dušu, kus života, vzpomínky na tú dobu, co sme vyrůstali, co sa tenkrát dělalo, různé věci, jak sa to tenkrát dělalo. Tak já sa to snažím. Nevím, jestli sem to už říkala, když sem dělala teho stařečka s tú kolébkú na zádech, tak já sem vzpomínala, jak tady chodili na břehu Moravy, a já sem jich vidívala, jak si z toho lesa nosívali to dřevo, třeba nalámané, tak to měli tak uvázané, ale ne jak nošu sena, jak my bysme to nésli, ale štranek a na levé rameno a pod pravú pažu a tady uvázané. Tak já sem to tak uvázala, ale nebylo to ono, tak sem to rozvázala.

Já stále eště tvořím. Moje betlémy můžete vidět v Hodoníně v Domě kultury, to bude aj tento rok, potom ve Veselí, tam mívajú výstavy aj se skautama a barskde. Já si ani nevzpomenu. Taky sem měla ráz, to si dojéli z Rakúska, to sem měla ukázat aj v Rakúsku. Ale každý rok je teho tolik, že každého chcu potěšit a podělit, tak mívám téj práce tolik, že druhé by to třeba nedělaly. No já z teho nemám peníze. Víte, já žiju enom pro to.

No mám takové výjimečné dílko, to je tá cimbálka a snad ty raci. A k nim, to sú zvlášť hledané kameně, to nemože byt čtverec, to mosí byt takové nepravidelné. A já chodím, třeba tady byla navožená hlina a v tem kameně, já sem tam chodila, díle hlavú a prohlédala sem si, kdybych tam nejaký ten kameň našla, a když někdo šel, tak honem sem sa zvihla.

V betlémě nějaká ta postavička, co mám ráda, jak bych to řekla. To je vývoj roků, to ze začátku, když sme začali dělat, tak to byla Svatá rodina, to byl Josef, svatá Marija.. A když jsem začala dělat pro ten ÚLUV, tak já sem začala dělat ty vzory, tak já sem začala dělat klecíci, když sem dělala jesličky, ty měla uvázané v pási. A další dvě, co sem udělala, tak to sú udělané z prúti s vrbovú kůrú ty jesličky, tak ty postavičky sem k temu dělala vkleče. To sem udělala to Jezulátko a tú mamínu, že sa dívá, né že sa enem modlí. A ten cit, to mosí byt vtem. A ten Josef, tak ten pohled aby tam měl. A k temu dávám, jak sem to ukazovala, když je to menší kolečko, tak tam dávám enom tú svatú rodinu. Když je to větší kolečko, tak sú tam eště ty dvě ovečky. A ty ovečky, to mosím říct, že já su taky autorka, ale protože se mnú to začínal první vnuk Michal a hned za ním nejmladší syn Vojta. A to, abych řekla pravdu, tak to už dělajú celá rodina. A on sa dal na tady tyto zvířata a on to ovládá. A on za mnú třeba dojde a řekne: „Mami, já nemám na rybářský lístek, já ti udělám sto oveček.“ Já mu to ráda dám. On donese sto oveček a eště v krabičce. Já si na to nedávám vůbec nic, je to hotové, protože uznávám, každý mosí mět nějakého konička. A když sú to kluci, rači možú sedět u vody jak v hospodě.

A k tomu biblickému příběhu, k tomu příběhu zrození, tak jsem pracovala s tím svatým Josefem a pannou Marijí, jak sa tam kloní k jesličkám... A to jsem zjistila, že jako ÚLUV sme nedávali tady tyto kolečka, tak toto když jsem zjistila, že ti lidé si to neumějí postavit. Tak máme jedného z Velké nad Veličkú, který mně barsco vypomohl z tých začátků aj ty jesličky, tak mě začal ze dřeva ta kúra, tak to sem na tem začínala s tú kúrou. Ale to moselo byt vyzráté, tak to už si teď objednáваме také, jaké je to teď.

A ten betlém, to je ta Svatá rodina, u teho je osel, vůl, pohledově je osel menší a popravo má takové zpěváčky a pak už pokračuju. Takové panenky, i když je to zimní, tak nemajú kacabajú. A to sú takové dva prúdy a prostredem idú takové – majú třeba makovicu a třeba vozík a tlačí ho kluk menší a větší a takto, co mňa napadne. A takto na boku – nošu ze dřevem, nošu s roštím. A na tento bok eště Tři krále, a tých dycky dávám daleko, protože oni teprv idú. Takto sme to dělali pro ÚLUV a takto to děláme aj teď. A to si vzpomínám, to sem dělala figurky v kožuchu. Jeden měl saně, veze dřevo z lesa, druhý zase to roští. Pak je tam pasák, jak žene koze, za ním pastýř a za ním pár oveček. A řádovým sestřičkám do Brna sem dělala tři muzikanty – housle, basa, klarinet. A mám dělat stařečka s kolébku, dvacet teho mám dělat, tak už sem si doněsla osm kolébek. Já sama nevím, co mňa kdy napadne...

U Betléma, to je takový široký sortiment. Během celého roka přemýšlám, co udělám, o tých postavičkách, jak to bylo za dávna, jak sa co dělalo, jak sa co nosilo, jak chodili oblečení. A třeba aj co sem viděla na betlémech z papíru. A kolikrát tak přemýšlám, že oni tam chodili o půlnoci, ale chodili tam aj přes deň. No a to je jasné. Kdybych na tem neměla zalíbení, tak nad tým ani nepřemýšlím. A dávám do teho čas a nejenom to, udržuju si mozek.

Moje největší ocenění, to když jsem dělala pro ÚLUV, tak mňa ohodnotili za šústí, ale já sem byla takový oboživelník, ocenili mňa aj za kraslice. Za kraslice, to vám už nemožu říct, v kterém roku, ale bylo to tak v roku 1976. A v roku 1978 to sem už dostala Mistra za figurky, to jako Mistr, co dával titul ÚLUV. A eště předtím sem byla Československé kulturní středisko Berlín. Tam sem malovala kraslice a rok předtím eště Československé kulturní středisko Varšava. Pak sem si dlúhé roky udržovala ruku tak, že sem ale deset let védla děcka – krúžek. A tým já sem sa udržovala. A ty moje cesty třeba do Varšavy, to si nedovedete představit. Nevěděla sem, kde je Ruzyň. A jak do Prahy vlakem. Ale všecko sem zvládla. Doletěla sem. A tak sem toto všecko mohla dělat.

Kolik betlémů sem vytvořila, to si ani nedovedu představit, to sa nedá spočítat. A tady jeden stolář, co mně dělá ze dřeva, tak ten mně udělál aj několik latérniček a některé aj se sklem. Tak já to teď dávám na trám teho chlévka. Nekde je hvězda, nekde andělíček a teď aj ty latérničky.

Po skončení ÚLUV mě našel Český národní podnik Praha a pro ten sem védla krasličářky aj to šústí. Vyžadovala jsem kvalitu. A ty krasličářky začaly do znorovských vzorů malovat. Pak i novoveské prvky, to sú takové jak nad kostelovém – oblúčky. Aj když to byly zkušené malerečky, tak to tam dělaly. A já když jsem začala ty kraslice sbírat, tak sem si dala úkol, toto všecko odbúrat, aby to bylo krajově čistě.

A k těm betlémům sem dostala aj ocenění Galerie Slovácko Uherského Hradiště a dostala sem zlaté náušnice a řetizek. A já sem potom nadělala betlémů a tam sem jim to poslala.

V současné době je o tvorbu betlémů opravdu veliký zájem. Zkušenosti předávám, nebo dělá ty betlémy celá rodina. Tak já to aj děvčatům říkám a po všeckých opravuju, aby to bylo, tak jak já to chcu a jak já jich to učím.

Co považuju při tvorbě betlémů za významné – tak za první, to je ta připomínka Vánoc a to všechno, co k tomu patří, to je jedna věc a druhá věc, to je ta zvláštnost, že je všechno z přírodního materiálu a třetí věc je to ještě, to přemýšlení nad tím, nad těma figurkama, co udělat, jak to udělat, jak tomu vdechnout ten život.

A jaký mají vztah lidé k těm betlémům dnes – to mají. To mají takoví lidé, že by člověk ani nevěřil. Tak jsem si vzpomněla, jak sem sa nedávno dívala na televizu, a byla tam Sešlost Lud'ka Nekudy, tak jemu a tomu jeho kolegovi, tým sem dělala první betlémy. A dělala sem aj betlém pro Svatého Otca Jana Pavla a oni mu to vézli na Velehrad. A dělala jsem ještě jeden betlém do Říma, to sem ani nevěděla, to sem byla nešťastná. To sem měla doma takový polyester a nabarvila sem mechu, to bylo jejich přání, aby to bylo na mechu. A ještě mám dělat několik betlémů, taky pro ty sestřičky. A nikdy ten počet figur u betlémů není stejný. Jak si to přeju a taky do kolika peněz to má stát, tak to udělám. A říkajú o nás, že to máme nejlepší. A já sem si teď vymyslela, že to bude na modrotisku, tak ty sestřičky se byly na to podívat a bude to opravdu pěkné.“

6 STAVITELÉ BETLÉMŮ

Za významné stavitele betlémů na Slovácku považují pana Pavla Nováka z Mikulčic, Josefa Bohůna z Dolních Bojanovic.

6.1 Pavel Novák

Narozen 1942, Mikulčice

„Jak jsem k této zálibě stavět betlémy přišel? No, jaká záliba, je to taková povinnost kostelní. No tam u těch betlémů, když jsem stavěl ty klasické, tak tam je to dané. Z jedné strany šli pastýři, z druhé strany šli králové. A teďka v Lužicích byl betlém, který vyřezal, jak on sa to jmenoval, Florián, a to bylo ještě za bývalé éry, tak tajemník nařídil, aby tento betlém byl přestěhovaný do Mikulčic, aby byl pod kontrolu, aby sa neztratil jako umělecké dílo. Tak jeden rok ho tam měli postavený, ten lužický, a bylo to za pátera Kratochvíla. No oni ho nestavjávali, oni stavjávali takový starý. Oni dávali takový malý a měli tam boční oltář a tam stavjávali ten velký. A on totiž, když byl ten boční oltář potom odstraněný, tak stavjávali takový maličký tam na stole. No a jakmile se odstěhoval tam do Mikulčic, tak oni ho potom chtěli vrátit. No on tam nebyl přestěhovaný do tych Mikulčic, oni ho tam měli na Vánoce a potom se samozřejmě vrátil. No a páter Kratochvíl měl takovou myšlenku pořídit ten krojovaný betlém do Mikulčic taky. A pan Kučera, myslím, že Pavel se jmenoval, no včil ani nevím, on byl řezbář v Lužicích a on podle toho Floriánového betlému řezal ten betlém pro Mikulčice. On řezával hrozny, postavy, aj Floriána, aj cokoliv. On řezal ty lidové nebo aj náboženské motivy. No a to mu zadál ten páter Kratochvíla, aby ten krojovaný vyřezal podle toho Lužického. On páter Kratochvíla pocházel z Vysočiny, tam na Vysočině to je betlémářský kraj a tam tyto tradiční Betlémy mají svoje místo. A on právě chtěl, když sa řezal ten betlém, tak tam chtěl tu Svatú rodinu. No a dal ju vyřezat v kroji. No a to sa mně líbí. Tam ten svatý Josef je vyřezaný jako mladý člověk, ne jak stařec. Ona je ta Marie mladá žena, tak on byl asi Josef pravděpodobně taky mladý člověk. No my máme ještě jeden velký betlém, který stavjáme v kapli, takové sochy veliké, a to je osvícené v noci, no a právě tam ten svatý Josef je mladý a oni ho oblékli do toho kroju a posadili ho na tú židlu. No a třeba ty další postavy řezal podle toho lužického. Tam ti lužičtí lidi, co byli vyžezávaní, tak to byli autentičtí. Ale tady ne, to nebyl daný takový požadavek. Tam byl požadavek, aby byli v kroji. No a pokud se týká postavení toho betléma, tak říkali: „Když je to mikulecký, tak aj tú krajinu sme si tak přizpůsobili, sme vybrali tak, zkrátka, aby to bylo jak z Mikulčic.“ Tak jak je Nesyt, to byl rybník, celé to území to býval veliký rybník, tak jak je ta hráz, tak tam bývala stará rybárna, která byla v pozdějších dobách hájenka. Tá hráz, to je mezi Mikulčicama a mezi tým hodonínským, tak to bývala hráz rybníka. A na tej hrázi stával takový „rybikus“ socha svatého Oldřicha, co je včil u kostela, to tam nechala tá hraběnka z toho Hodonína, to byla

taková uměnímilovná žena, tak ona to tam nechala vysekat, a my sme to potom za pátera Kratochvíla, to bylo už v takovém zpustlém stavu, tak sme ten „rybikus“ nechali přestěhovat k temu kostelu. To je lidový název, ten „rybikus“, to je jako biskup a on žehná. A na takové knize, kterou drží, má rybu a on to žehná, tak to je jako patron rybářů – Udalrikus - svatý Oldřich. No a pod tú hájenku pak býval seník, a tak sme do seníku umístili tú Svatú rodinu, a tá hájenka je tam také a ten stromeček. Tam v celém okolí rústl enom jediný smrk. No tak my jsme to tam zhustili a ten smrk posadili k té hájence a na tem smrku sedí ptáček, ten slaviček a zpívá tam temu Jezulátkovi. A od téj hráze býval most, to když Kyjovka tékávala do teho Nesytu starého a když byla zregulovaná Kyjovka, tak ten rybník už neexistoval. Tak co my tam máme ten most, tak to bylo od té staré „struhy“, která vytékala z teho rybníku. A u teho mostu právě stávala tá socha. Tak to je ten kus. A potom je tam kus dědiny tady s kostelem a potom sa to stáča tak zpátky, tak k temu seníku, k temu betlému. No a protože základní buňka společnosti je rodina, tak tá sa stavjá první, tam otec, matka a děti stójá u betléma najbliž. A na Podluží kapela, tak tá tam vyhrává. A tak jak to má byt. Ten tam pase ovce a píská si tam a pak to ostatní, jak to ide.

Kolik nás to stavjá? Tak to mně vždycky pomozú snést z húry dole, protože to je na několik dílů rozdělené a potom deska, a tam to máme označené, kde co má byt.

Doma sme mívali klasický betlém, takový ten papírový rozkládací. To naša maminka jedny Vánoce nebyla doma, byla v nemocnici, tak ten mně dovezla z Hradišťa, tak ten ještě mám. Ten je takový zajímavý, takový trošku inačí, jak bývaly. No a naše děvčata měly takový kalendář, tak byly takové trnkove postavičky, plný ten kalendář byl postaviček z betlémů. A já jsem podle teho nadělal ty postavičky z hader, měli jsme doma takový z hader. A děcka sa s tým hrávaly, až sa s tým vyhrály.

No a tá myšlenka, postavit ten betlém mikulčický do téj mikulčické krajiny, to byla myšlenka moja. Ten řezbář vyřezal čistě enom ty figury. No a já jsem tam chtěl ještě toho strýčka. Tady býval jedem takový obecní pastýř, který pásavali krávy, a dycky na podzim, dyž se zechladilo, tak ty krávy hónily až tam k vykopávkám a tam sa pásly. No a oni tí hospodáři z téj dědiny, to sa dycky zešlo, mám takovou jednu fotku, jak stójá u fáry, eště majú tú halenu, takový ten lajbl, za Slováka, faju, beranicu a sú s týma krávama, jak sa jím tam sbíhajú. A já bych chtěl ešče k temu betlému tam z drugej strany, aby bylo vidět tam tu Moravu a v dálce Kopčany, a u tých Kopčan most, a tí Tře králi půjdú od východu přes ten most. A ten strýček by tam pásli ty krávy.

Já mám rád tú postavičku, jak jed'á kašu z hrnka a pak tam na tem mostě, jak tam tahnú teho berana či ovce. Jak ona nechce jít a oni ju tahnú.

No mám vztah k temu zrození, je to dycky událost. No, proč sa Velikonoce tak neslavjá, no protože to je utrpení a utrpení a zrození je zrození. To je zkrátka tak. Aj ten nevěřící ty Vánoce ty svátky rodinné slaví spíš než ty Velikonoce.

O ten betlém v kostele až takový zájem není, no mohl by sa ukazovat, ale my máme ten Betlém v téj kapli a všeci chodá do té kaple a chodá aj komunisté. Tam chodijú, věřící aj nevěřící. A tam je aj betlémské světlo za mřížků, tak oni si chodá a tak by si nedošli do kostela.

Rodina celá pomáhá. Když děcka byly malé, tak tam došly, pohrály sa a šly dom. A chodili aj ministranti, to sa pohrálo a šlo to dom. Tož to nebyla žádná pomoc.

Zkušenosti sa snažím predať, ale ten zájem je takový roztržitý, tož nevím, jestli z toho nečo bude. Mne ide enorm o to, že sa jim snažím poríkať, kde čo má byť a jak to bude, aby vedeli, že to má jakási myšlienku. A keď tam tá myšlienka nebude, tak ten betlém už nebude takový pekný. To sú ty malé dieťa, rodiče, za ňou mládež v kroji. A ešte sme mali takového starčeku se starenkú. To bolo krásne, krásnych sme ich mali, ale ten Kratochvíla, ten to vymenil a dal to do Pavlovic. A ešte divoch v kroji.

No vzťah sa mal k tomu od detstva, ale jak som mal tých tridsať rokov, tak jsme to tak nějak začali budovať. Ludé tady to prijali ty betlémy tak nijak moc. Páter Baťka, Pán Bůh jim daj věčnú slávu, byl zvyklý nosit do betléma Ježíška a nesl aj tú babu a povídali: „Ešte sem babu s čaganem do Betléma nenésl.“ A potom sme tam moseli jeden čas dávať z toho ďalšieho betléma aj jiné postavy. A potom sem si řekl: „Potáto a dost.“ A jeden rok tak a jeden rok tak. Tož tak to je a začali sme stavjať ešte aj ten druhý, ten menší.

My máme vlastně tři betlémy, dva do kostela a jeden v téj kapli. A ten kostel, co je v tem betlémě, tak ten vyřezával Florián.⁸³

6.2 Josef Bohún

Narozen 1939, Dolní Bojanovice

„Už jako malý kluk jsem toužil mět nějaký pekný betlém. Na kúpení nějakého figurkového betléma sme neměli peníze, protože mně v 8 letech zemřel tatínek, a tak nás spolu s bratrem Vojtěchem vychovávala maminka sama. Když mně bylo asi 10 roků, tak sme jako ministranti, na začátku adventu dostali papírový betlém. Jednotlivé archy jsem nalepil na překližku a malú pilečku sem jich vyřezával. Sám sem si nachystal aj základní desku z dvoma schodkama pro stavbu betlému. To byl můj první betlém.

Jako ministrant jsem chodíval chystat na Štědrý den dopoledna betlém do kostela.

Mám však krásné vzpomínky aj na Vánoce na Svatém Hostýně. Když mně bylo asi 16 roků, tak sme tam byli jednu sobotu s kamarádem na púti. V podvečer sme obcházali křížovou cestu. Tam za nama došel jeden pán a začal sa nás vyptávat, co tam děláme a esli aj ministrujeme. Když sem mu řekl, že ano, tak řekl, že možeme ministrovat aj v kostele na Hostýně. Zrovna nás vzal a ubytoval nás v jednom pokoji na fáře. Večer a následující nedělu už sme ministrovali. Já sem tam ještě jel na výpomoc v tem roku nekolikrát a byl sem požádaný, jestli bych tam nemohl být celé Vánoce. Mamka mně to dovolily, tak sem tam strávil dvoje celé vánoční svátky aj se Silvestrem. Na Hostýně sa vánoční výzdoba v kostela chystá už den před Štědrým dnem. Všady kolem Hostýna je plno lesů, tak ze stromečkama sme problém neměli. O to náročnější byla stavba betlému, který je opravdu velmi překrásný a působivý. Na stavbu je náročný hlavně díky obloze, která sa klene nad celým betlémem. V této obloze sú otvory pro hvězdy a v každém otvoru je ešte žárovka. Tak za betlémem musí být důmyslné lešení, aby v případě potřeby výměny žárovky sme ju mohli vyměnit. Velice rád na tyto dvoje vánoční svátky prožité na Svatém Hostýně vzpomínám. Je to velice pekné poutní

---

⁸³ Osobní rozhovor s panem Novákem, dne 10.1.2010, v Mikulčicích.

místo, které na každého návštěvníka zapůsobí velkým klidem a na Vánoce, když napadne sníh, je toto posvátné ticho ještě větší.

Teď už 10 roků dělám kostelníka a tych starostí s vánoční vyzdobou kostela a stavbú betléma je opravdu hodně. Už v říjnu mosím upozornit ministrantů, aby šli zavčas na mech, než napadne sníh. To sa jeden rok stalo, že na to zapomněli a ve snihu sa mech hledá těžko. Od té doby vždycky máme uložený v měchu loňský mech, kdyby napadl sníh brzo a ministranti ho neměli nachystaný. Také zajištění stromků na výzdobu celého kostela, ale aj betléma je moja starost.

Pozadí našeho betléma tvoří malé smrkové stromečky a znázorňujú les za dědinú. Kostelní betlém stavíme na Štědrý den. Mosí nás byt minimálně 6, aby sme zvládli donést velký stůl, na kterém sa betlém staví. Figurky máme celoročně uskladněné v místnosti za varhanama. Figurky sú zabalené v papíru a sú uložené v bednách. Zeshora nám jich nosá ministranti už bez papíru. Každá figurka sa mosí prohlédnút, očistit a popřípadě očistit olejem. První sa přimontujú právě smrkové stromečky, které představujú les. Před ně se postaví dřevěné stupně, které představujú břech, na kterém je vysázený vinohrad. Na stromečky přimontujú děvčata ozdoby - andělíčků z kukuřičného listí. Vinohrad je přerušený ve 2/3 vinnú bůdú. Její přístřešek vlastně představuje betlémské místo zrození a dál vinohrad pokračuje jako k dolnímu konci. Celá táto scéna je usazena, jak už sem říkal, ve svahu za dědinú. Pravá strana znázorňuje dolní konec, levá strana horní konec dědiny. Na dolním konci na řešici bylo veliké pastvisko pro husy, proto jsou v našem betlémě husy vyřezány. Na levé straně, představující horní konec, vinohrad jakoby končí a sú tam znázorněné pastviska. Tam je umístěná ta krásná figura pastýřa, který sedí na mezi a ukrájuje si krajíc chleba. Před ním sedí pes s vyplazeným jazykem a bedlivě sleduje esli kúsek chleba nespadne na zem. Všecky figurky sú vyřezané z lipové dřeva a sú znázorněné v našich většinú slavnostních krojách. Akorát děcka a nejakých pár figurek sú v kroji všedním, ale o to víc působí náš betlém věrohodněji a krásně.

V betlému vidíme figury lidí z našej dědiny. Sú tam aj strýček ve vinohradě s motykú, který sa zvědavě dívajú kam ti lidé jidú. Pěkné sú figury strýců v baranici a ve slováckých kožuchách, kteří nesú v demižónech sv. Josefovi víno. Tetka v šátku jidú z horního konca a v ranci na rukách nesú vajíčka. Malý kluk nese veliký pecen chleba, taktak že ho občáhne a je na něm vidět, jak sa ponáhla, protože pérko na klobúku sa jenom třepe. Naposledy ze strany horního konca až za pastýřem, krajajícím chleba na kraji stolu, je figura cigána s huslama. On býval na Poddvorově a chodíval si vydělat hrátím na nové husle. Dycky chodil pozdě, a tak aj v betlémě je jeho figura v radě darovníků umístěna až na konci betléma. Je na něm vidět, že sa ani moc nechystal, když mu o tej novině kdosi řekl. Tak drapl do ruky husle, a jak sa probudil rozhrabaný, dal sa na cestu.

Co mně na našem betlému vadí sú tři sádrové figury z původního betléma. To tam jaksi vůbec nepasuje, ale pro děcka sú tyto figury velice libivé. Eště sú tam tři figury, které sú už řezané ze dřeva, ale je na nich znat, že jich neřezali bratři Kotrbové. Asi by tam neměly byt nebo by sa měly nechát upravit do stylu řezby tvůrců betléma.

Můj vztah k tomotu betlémskému příběhu je velice vřelý. Jako pro věřícího člověk má pro mě hluboký význam. Su rád, že tady k této mojí práci mně vytváří rodina velice dobré podmínky, Bez teho by to vůbec nešlo dělat a su rád, že lidé kostel hodně našťevujú, aby sa došli na betlém podívat. Kostel je celý den otevřený a zatím žádná figurka nebyla ukradená.

Stane se, že sa ulomí nějaké úško nebo nožička u ovečky, ale to sa dá lehko spravit. Tak bych si přál, aby i následující generace měly odkaz předků, jak betlém v kostele, tak ale hlavně víru stále na paměti a dokázali toto všechno předávat dalším generacím. “⁸⁴

---

⁸⁴ Osobní rozhovor s panem Bohúnem, dne 5.4.2010, v Dolních Bojanovicích.

7 SBĚRATELÉ BETLÉMŮ

Sběratelé betlémů u mě vždycky zaujímali důležité místo. Cením si u nich toho, že dokáží do koupi nebo opravy betlémů investovat velké peníze. Už jako malý kluk jsem jim záviděl, že mohou mít doma o vánočních svátcích vystaveno několik betlémů.

7.1 Ladislav Lunga

Narozen 1962, Milotice u Kyjova

„O betlémy a starožitnosti se se zajímám už od dětství. Betlémy byly vždycky můj sen. Obdivoval jsem je na obrázkách, v kostele a v muzeích na školních výletech. Mým snem bylo vždycky si pořídit betlém. První betlém jsem si pořídil až jsem si začal vydělávat. Nemusel jsem stavět, tak jsem peníze vložil do zakoupení prvního betléma. Jednalo se o novější betlém, a teď se snažím kupovat betlémy starožitnostního typu na aukcích.

První betlém byl papírový, tzv. tlačený, potom archový od paní Kvěchové, který jsem si vlastnoručně vystříhal, nalepil na tvrdý papír a opatřil špilkama. Pořád jsem však snil o dřevěném figurkovém betlému. Potom (30. léta 20. století) jsem dostal sádrový betlém od paní učitelky, která bydlela na faře, z kterého jsem měl nesmírnou radost.

Až jsem se oženil, jel jsem na pouť na sv. Hoře, kde měl stánek betlemář. Tak jsem si u něho objednal část figurek, sv. rodinu, ovečky, pastýře. Zbytek betlému jsem dostal od rodičů darem k 30. narozeninám. Pořídili mně další darovníky.

Jsem jedináček, betlémy mám jako zálibu. Bydleli jsme se stařenkou, doma byl velký grunt, ve kterém bylo hodně starších věcí, ale nevěnoval jim nikdo pozornost. Pan farář, páter Metoděj Trunečka ve mně vzbudil lásku ke starožitnostem. U prvního sv. přijímání bývalo na faře pohoštění, bábovka a čaj. Každý si musel donést z domu hrnek. Já jsem si přinesl hrnek, který jsme měli doma starý 150 let, na kterém byla zobrazena poslední večeře Páně. Ten hrnek si došel vždycky každý bratránek při příležitosti prvního sv. přijímání vypůjčit.

Během pohoštění zapíjel bábovku i pan farář a řekl mně: „Člověče, kdes tys vzal takový hrnek?“ Já říkám: „To já nevím, máme to doma v takovém starém kredenci, je to ještě z vybavy po naší prababičce.“ „Takový hrnek si člověče opatruj! Takový žádný nemá,“ povídá pan farář.

Ve starém baráku, v prádelně byly ještě podobně hrníčky tři. Hrníčky jsem si dal do dětské pokoje a tak moje záliba ke starožitnostem začala.

Betlémy stavíme den před Štědrým dnem. Stavíme tři poměrně velké. Největší je na hale, jeden je v obývacím pokoji a jeden je v pokoji u rodičů. Dále máme doma i několik dalších papírových a keramických betlémů, které jsou vystaveny až do Hromnic. Moji sbírku tvoří tři velké betlémy a 15 malých betlémů. Než se uloží do krabic, tak se ještě opraví, co se během

vystavení ulomilo. I když je to dřevo, umí se na figurkách něco ulomit. Betlém se mi líbí jako celek, nemám žádnou figurku zamilovanou.

Nejstarší betlém pochází z Tyrolska, zakoupil jsem si ho přes aukci. Je krásně vypracovaný, figury mají opravdu život. Pro manželku bývá vždycky nově zakoupený betlém velkým překvapením. Snažím se být ve farnosti aktivní a vypomáhat. Zrození Krista považuju za základ všeho, víry.

Betlém má pro mě několik významů. Ukazuje obraz zrození Krista. Díky betlému lidí, kteří nemají blízko ke Kristu si mohou den zrození Krista pohledem na betlém připomenout. Druhý vztah je starožitný. Ve všech starožitnostech vidím ten um našich předků, tu lásku, kterou tomu dílu věnovali, láska ve věcech stále přebývá.

Býváme na prostředku dědiny, pořád je někdo doma, nemáme strach o betlémy. Stává se, že se lidé u nás doma zastaví podívat se na betlém. Moje děti k betlémům mají pěkný vztah. Vánoce bez betlémů by u nás nemohly ani být. Nejstarší syn Václav studuje historii, má k betlémům silný vztah. Jestli budou děti moji následovníci, to nevím, ale nebudou se betlémů chtít zbavit.

Betlémy mám jako svůj koníček, jinak jsem zaměstnán v obchodě Hodoňanka jako vedoucí prodejny. Sbírání betlémů je pro mě velké potěšení, osobní obohacení, kus kultury, kus uměleckého díla.

Dneska je taková doba, že když lidé mají o betlémy zájem, tak je betlémářství v dobrých rukách. I když jsou lidé nevěřící, k náboženským věcem mají kladný vztah.

V dědině bývají výstavy betlémů, kde také vystavuju. Kdyby o betlémy neměla zájem moje rodina, měla by zájem určitě dědina Milovice.

Mám radost, když seženu betlém, který se mi líbí. Když jsem byl mladší, tak jsem chtěl mít všechny pěkné doma, teďka už si říkám, že nemusím mít doma všechno.

Na Slovácku je náboženské povědomí dost velké. I ti co nepraktikují, jsou nevěřící, si koupí i menší betlém domů. Výstavy betlémů bývají hojně navštěvované, podle toho usuzuju, že lidé mají i v dnešní době k betlémům kladný vztah.⁸⁵

7.2 Jan Plchůt

Narozen 1952, Mutěnice

„O betlémy se zajímám od malička, kdy jsem začal ministrovat v kostele a občas nám pan farář dal vystřihovaný papírový betlém. S bratrem a otcem jsme doma stavěli papírový betlém, který měl osm postavíček, koně.

Když jsem se oženil, přestěhoval jsem se do Čejkovic, vyřezal jsem český betlém od Veniga - zimní betlém. Moje žena pracovala v Tatře a tam sehnala překližku, ze které jsem vyřezával. Mám doma 15, 16 betlémů. Jsem vdovec, mám dvě děti. Sběratelství trvá od mladistvích let.

---

⁸⁵ Osobní rozhovor s panem Lungou, dne 4.12.2009, v Miloticích.

Betlém s drátěných postaviček, který dělal pan Veselý, byl pohyblivý a otáčivý, půlka betléma byla betlémská a půlka mutěnská. Dnes zůstali jen atributy, panna Maria – stálá postava. Figurky, co se otáčely, jsou již poškozené.

Já, Petr Záleský, Jan Lacka a Petr Herka jsme začali opravovat betlém. Pod návratím jsme ho opravovali, tvořili jsme krajinu. Jan měl vytvořit postavičky. Farář Somr měl známého u Znojma v Unanově a ten nám to domluvil a kolem hodů nám dovezli drátové postavičky z hlavičkama, abychom to do Vánoc všechno zvládli. Figurky jsou oblečeny do mutěnského kroje. Tetka Pavelková šila na figurky kroje.

Keramika – nápad, že si udělají vlastní se jim. Hlína, když schla, tak jim to praskalo. Po třech měsících to vzdali, protože se jim to nedařilo.

Chtěli zachytit postavičky v původní podobě, aby betlém vydržel dlouho.

Zipperová procházela aranžérskou školu. Dostala se k peci a zkoušela taliřky atd. Shodou okolností bydlela po válce v Mutěnicích. Vytvořila postavu muže s koštěm. Velice pěkné. Tak jsme se spolu seznámili. Tak jsem jí dal návrh, že by nám mohla pomoci s betlémem. Začala si dopředu tvarovat postavičky, učit se to. Protože postavy předtím prakticky nedělala.

Já jsem jí dodával fotky postav z rodinného alba. Chtěl jsem si to udělat pro sebe víceméně. Klečící dívka, 18 postava, dělala sebe sama paní Zipperová. Jak sedí a tvoří postavičku. I pana Plchuta vytvarovala. Snažil jsem se udělat a najít na fotkách svůj betlém.

V charitním domě v Mutěnicích jsme betlém poprvé vystavovali.

Petr udělal nové kulise a udělali z betlému zarážení hory, protože jsem nechtěl vystavovat betlém o prázdninách.

Zamilovaná postavička – moje žena je v betlému vyvedená hezky, byla tu ochotná se mnou žít. Měli jsme dva koníčky, chodili jsme společně na poutě a do kostela a cestovali jsme. 28 zemí jsme spolu procestovali.

Vztah k biblickému tajemství. Na zelený čtvrtek byl na Petrově. Útoky antikristů, zlého ducha se dneska vytahují. Tajemství Zmrtvíschvstání Krista je velké. Náboženský život je plnější, některé generace to negují.

Význam betlému – někdo mě pokládá za podivína. Nejsem až tam výtvarně nadaný, Peťa Herka mně pomůže. Je to takové dílo. Význam to má jen pro moji rodinu, jinak na výstavě nevím, jak se na to lidé dívali, je to víceméně osobní věc.

Úspěch - těší mě to, že se do toho zapojují lidé, kteří mně donášejí náměty, listonoš. Vyrobil jsem ti dětské betlémy.

Zájem o betlémskou tvorbu dneska? Myslím si, že tato věc byla za minulého režimu utajovaná. První roky se objevovaly betlémy, co doma si lidé udělali a ani nebyli třeba věřící.

První roky se objevovalo na výstavách spoustu zajímavých betlémů. Potom začal velký boom výstav. Hodně moc jich bylo. Nových exotických betlémů. Je to velice zajímavé, jak černoušci v Africe mají stejnou myšlenku dárků v betlémů. Když jsem s betlémářstvím začal, moje žena se na mě dívala nedůvěřivě. Děti mají teď jiné zájmy. Jsou v zahraničí.

Kdy mam radost z betlémů? Když nastane adventní čas, tak se betlémům hodně věnuju.

A vztah lidí k betlémům dnes? Je to velice zajímavý fenomén, zážitek – lesník poloněmec, říkali jsme mu Noch ajmal, bydleli za kostelem. „Noch ajmal, jak vás taky ještě chytanu.“ Tak jsme na něho volávali. Získal jsem fotku lesníka. Paní Zipperová ho

vytvářovala. Jeho dcera bývá v Hodoníně a došla k paní Zipperové a uviděla tu postavičku. A povídá „Jejda, to sú náš tatínek“ – tito lidé na toto reagují s těma postavičkama.

*V Kobylí to bylo vystavené – a schválně se jela dcera s rodinou podívat na betlém, jak to vypadá v celku. Mělo by to být ucelenější. Kostelní zvlášť, soukromí zvlášť, výstavy se dělají moc velké.*⁸⁶

7.3 Jaroslav Mihola

Narozen 1941, Mutěnice

„Betlémy sbírám dlouhou dobu. Když jsem ministroval, tak někdy v devíti letech jsem dostal první betlém od pana faráře u nás v Žarošicích na poutním místě. To byl Gerberův Betlém, který měl ale šest archů a velmi pracně se stříhal, to je betlém takzvaný orientální, to znamená tam z Palestiny, který obsahuje například datlovníky a palmy, který se velmi těžko vystřihuje. A dostali jsme to jako ministranti ke konci adventu, když jsme chodili na roráty. A zbylo v tem adventu do Božího narození pár dní, asi tři noci. Tak jsem to v noci jako kluk vystřihoval, no to bylo něco. Tak jsem vystřihoval to hlavní, to byla ta stáj se Svatou rodinou, s tím volkem a oslíkem a to teda byl můj první betlém. Pak jsem to začal sbírat. Sbíráám hlavně papírové betlémy, tedy i jiný. Mnohý mám v arších, mnohý mám vystřihnuté a dnes jich mám asi 490.

Tak sbírám je po celou tu dobu od dětství. Začal sem takové ty první, co třeba namaloval Aleš, Lada. To byly první betlémy, které u nás jako byly. A Kvěčková také. Tak to bylo z počátku, těch sem měl, řekněme takových patnáct betlémů a později přibývaly další.

No zkušenosti sbírám. Už tak dvanáct třináct roků jsem členem Sdružení betlémářů, kde sídlo bylo původně v Hradci Králové, a předsedou byl pan Vaclík, který se později stal i předsedou celosvětové organizace. A po odchodu Vaclíka to převzal to předsednictví u nás inženýr Vajgner, který sídlí v Brně. Tak to sídlo přešlo z Hradce Králového k nám do Brna. A my míváme každý poslední čtvrtek v měsíci, mimo Vánoce a mimo hlavní prázdniny v létě, ty dva měsíce, míváme pravidelná setkání v paláci U Šlechtičen u náměstí Svobody a bývalé Gagarinovy ulice. Tak tam míváme pravidelná setkání vždycky o půl třetí. A tam si vyměňujeme betlémy, respektive kupujeme. A dneska se to dělá tak, že se betlémy rozdělají, oxeroxují a znovu vystřihají. Tak nejsou to třeba ty původní vytlačené betlémy anebo ty původní tisky, ale dneska se to dá jako pomocí xeroxu dělat.

Já jsem měl výstavy myslím dvě, ne samotné, ale vystavoval jsem spolu. Vystavoval jsem v Boleradicích, vystavoval jsem dvakrát v Hodoníně, tam to bývá každým druhým rokem. To víte, tá hodonínská výstava má veliké dva pluse. Ten první, že je to v takovém velikém sále i přísálí. A co je nejhlavnější, že je to výstava u nás v Česku a vlastně i v bývalém Československu, kde se k výstavám používají chrámové neboli kostelní betlémy, kde se s tím jinde neseťkáte. Dneska navštívit vy betlémy o Vánocích v těch kostelích, tak to je kolikrát veliký problém. To se musí ty kostely zavírat kvůli krádežím a tak. Tak to se setkáváme s těma

---

⁸⁶ Osobní rozhovor s panem Plchůtem, dne 15.2.2010, v Mutěnicích.

chrámovýma betlémama v tom Hodoníně. Navíc se tam sejde skupina betlémů, které vytvořil Florián. To jsou ti bratři Floriánové z Nové Říše, kteří dělali betlémym, třeba i ten žarošský.

Jinak můj hlavní betlém, ten se ještě nikde nevystavoval. To je figurkový betlém z drolínu. To je hmota, která se začala dělat v Rakousku-Uhersku, a to už tehdy v Brně se ten betlém začal dělat. Já mám tedy až pozdější figurky, kdy to družstvo začalo dělat různé figurky zvířátek, vojáčků a tak. A v té době já sem začal chodit do toho podniku. A ti představení, oni byli křesťansky založení, tak vytvářeli betlémy, které vyváželi potajmu do ciziny. Tak já mám velikou sbírku, asi 300 tady tehle drolínových figurek. To je velmi vzácný. Tu vlastní stáj tu mám od nějaké přítelkyně, s kterou jsem si psal, z Bavorska. Tak to bylo ještě za totality, tak k nám jezdila jedna ta přítelkyně a ona měla ten takový jeden betlém, ten základní a já jsem ty druhový figurky stavjal. Já jsem si tehda myslél, že když mám tolik figurek u betléma, že su něco extra, ale pak jsem zjistil, že už Lada maloval v třicátém čtvrtém – třicátém osmém roku zvířátkový betlém, kdy tam šli do Betléma zvířátka, slon, had, krokodýl a takové další. A já jsem tedy takové něco podobné dělal, aniž bych věděl, že to už někdo předtým maloval. Tento betlém já ovšem nevystavuju, stavím ho doma, mám ho tady na knihovničce navrchu. A každý, kdo k nám přijde, aj třeba děcka ze školy, tak si musí vylézt na stoličku, aby viděly. Já to tu mám jak nějaký depozitář než jako obyvák. Jinak jsem ty betlémy dlouhou dobu nevystřihoval, protože to skladuju ve sklepě. Mám perfektní suchý místo, pěkně v suchý místnosti, kde to mám uloženo. A mám to v arších, nebo když to mám vystřihaný, tak aby se to nezničilo, to víte, tolik betlémů, to už něco je. Ale vůbec se nepočítám mezi největší sběratele. Největší sběratel je na Moravě Libor Pišťalka ze Švábenic, který má asi o 200 kusů víc. A zatím vůbec největší sběratel papírových betlémů je nějaká paní, teď mně to vypadlo, nějaká paní Šivínová, nebo tak nějak. Žije v Záblatí u Prachatic, kde má celý jeden barák, který dřív byl škola, tak tam má vystaveny betlémy a ta jich má asi 800. Takže kam se na ňu hrabeme.

Z těch papírových betlémů, který je nejvýznačnější?? Já mám kamaráda faráře v Tyrolsku. Tyrolsko je takové betlémářské centrum. To je to Tyrolsko v severní Itálii a tam to betlémářství figurkové, ale i to papírové začínalo. Tak ten farář mně nějaké ty betlémy papírové taky sehnál. Potom mám betlémy tady odsud, a to jsou betlémy, který se prodávaly v arších. A ne všechny byly v arších, některé se prodávaly, to si pamatuju ještě jako děcko. Ti obchodníci si nechávali vyrábět betlémy, tak na zadu je třeba „Cigorka“ nebo „Francovka“. Tak to jsou takzvané betlémy reklamní. To třeba ten slon nese na zádech tu danou reklamu, tak já mám i tyto některé betlémy reklamní.

Já těch sbírek mám daleko víc, to nejsou jenom betlémy. A že bych se pídil po nějakých drahých, tak to teda ne. Já se zajímám třeba i o Velikonoce, o knihy. Mám vzácný díla, třeba Petr Bezruč, od toho mám strašně moc a třeba i o něm. Takže já ten záběr mám strašně široký. Sbíráám pohlednice s náboženskou tematikou – vánoční i velikonoční. Tak já ten záběr mám veliký, takže do toho moc ty finance, i když mně to zabere, tak já do toho moc nedávám.

Byl jsem vychován nábožensky v Žarošicích na poutním místě. Rodiče mě tady k tomu vedli, ministrovál sem až do poslední chvíle.

Mám záliby jsou i v takové figurální tvorbě, třeba v loutkovém divadle. Mě to baví, když si tak ty figurky můžu postavit a můžu se na to dívat. Jedna věc mě ale mrzí. Čím víc sbírám, tak nemám nějakou aktivní podporu ani u svých kluků, ani u své manželky. Oni mně to sice

přinesou, když něco vidí, ale tak mně to hodí jak psovi. A tak se kromě nějakých těch počítačů o ty sbírky nezajímají. Tak mám strach, že tady tyto sbírky jednou skončí v koši. No možná nikdy vnučka, ale u svých synů tady toto pochopení, že by to jednou přebrali, tak to teda ten pocit nemám.

A můj největší sběratelský úspěch? Tak to možu říct, že ten betlém drolinový, to je teda unikát, protože jsem ty figurky shromáždil, tak já možu říct, že já mám dnes 6 slonů, 15 velbloudů a tady těch zvířátek. Tak jsem naplnil tady těch 300 kusů. A mám těch 460 – 480 kusů betlémů, to je včetně tady těch trojrozměrných. A já to nesbírám tady tak na kuse, abych to počítal. To když nekam jedu, tak podle těch autorů si musím ověřit, jestli ten Betlém mám nebo nemám, protože už to jaksi nezvládám.

Zájem o betlémy v současnosti je veliký. Každý rok teď vychází tak 7 nových betlémů od různých autorů. Tak třeba v loňském roce hanácký betlém – Hanáci jdou do betléma. Vyšly betlémy od autorů známých – třeba paní Hajdové. Mně ty jména teďka vypadají. Někteří tvoří betlémy, třeba malíř Škopek, který je taky betlémářem evidovaným u nás v klubu. Ten dělá dva až tři betlémy ročně. On to dělá tak, že třeba některá vesnice nebo město si to zadá a on na pozadí dá třeba kostel nebo kapličku z toho okolí. A pak tam do rohu se dá takový ten betlém, taková chýžka a potom je to betlém třeba velkopavlovický. Nedávno vyšel betlém třeba v Lužicích taky. Mám taky snahu s místním panem farářem, jestli by neměl zájem namalovat taky takový betlém, i když tady je taky velmi krásný betlém, který dělal místní Lacko, místní malíř. Tak to je taky velmi pěkný betlém. A v Žarošicích je betlém od Floriána, tak nebudou mít zájem tak na tu vesnici konkrétně, ale uvidíme.

V kolika arších se jednotlivé betlémy vydávají, to já vám nepovím, ale určitě znáte Braunera. Ten udělal sám taky asi šest betlémů a při tem sme mu tak trochu napomohli. Tak opravdu těch betlémů se vydává teď hodně. Teď je tady strašně moc řezbářů, kteří se tím zabývají. Ono ty Vánoce, jak se zpomene tych křesťanů, to je většinou takové nostalgické, tak ono ti lidi a děti kolem toho stromečku, tak ty betlémy to se tak vzpomene.

Tak rodina, jak se už říkál, ta v tom zálibu nevidí. Ale jak se o něčem doví, nebo něco uvidí, tak mně o tem řeknou. A když to pak chci získat, tak se musím finančně nějak o to postarat. Teda nemám následovníky v současnosti na to sběratelství. Tak mám vnučku, kterou by to mohlo třeba zajímat, protože začala se točit kolem vyrábění tady těch figurek všelijakých ve škole. Už jsem jí říkál, že by mně mohla vytvořit taky betlém nějaký, tak ho nechala rodičům, ale třeba se to nějak rozvine.

Já kolem těch Vánoc sbírám třeba i koledy. Já mám velikou sbírku koled. Já jsem začínal se sbírkou Tichých nocí, protože Tichá noc to je hymna Vánoc. Já sem se s tím panem farářem seznámil, že jsem vstoupil, ale už tam teda nejsem, do spolku rakouském kolem Tiché noci kolem Salzburgu - Solnohradu, kde Tichá noc vznikla. Tak Tiché noci od Afriky přes Ameriku se známými zpěváky a tak.

Je to koníček, já už jsem v důchodu, já jsem byl zootechnikem tady v Mutěnicích..

No pokaždé, když jedu do Brna, tak si tam vyměňujeme různé zkušenosti, nebo ty betlémy, ať už originální nebo xeroxy. No a já to nepočítám pro nějaké libosti, já to počítám proto, že to evidují a ty autory, když nekam jedu, abych nekoupil třeba nějaký stejný betlém,

že bych ho pak musel vyměňovat, tak proto se o to musím zajímat. A mám z toho radost, že mě betlém přibude.“⁸⁷

---

⁸⁷ Osobní rozhovor s panem Míholou, dne 15.2.2010, v Mutěnicích.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zabýval betlémy na Slovácku. Na tuto práci jsem se intenzivně připravoval již od vánočních svátků v roce 2008, kdy jsem začal navštěvovat jednotlivé kostely a rozmlouvat s lidmi, kteří měli k betlémům blízký vztah. Betlemářským bádáním byly naplněny i následující Vánoce. Tehdy jsem si neuvědomoval, jak náročný cíl jsem si vytyčil, kolik času, najetých kilometrů a osobních kontaktů bude pro tuto práci zapotřebí.

Betlémy jsou mojí zálibou už od dětství. Návštěvy kostelů a domácností, v nichž měly během vánočních svátků betlémy vystaveny, byly pro mě svátkem. V roce 1991 jsem zorganizoval v naší obci dokonce výstavu betlémů. Měla tak velký ohlas, že za dva roky jsme ji uskutečnili znovu. Dbal jsem vždy na to, aby u kostelních betlémů byla na stromečcích výzdoba jako v kostele, ve kterém jsou stavěny. Viděl jsem jako důležité, aby počet a materiál těchto děl návštěvníky neunavoval, jak se to na velkých výstavách stává. Hlavně jsem měl však zájem, aby výstava měla tu správnou atmosféru. Proto jsem s dětmi nacvičil krátkou scénku o narození Ježíše, která se během výstavy hrála každý den čtyřikrát.

Původně jsem chtěl tuto práci zpracovávat na území hodonínska, až v průběhu samotného průzkumu jednotlivých betlémů jsem si uvědomil, že toto omezení by bylo ke škodě této práce a proto jsem svou práci nazval Betlémy na Slovácku, ačkoliv vím, že celé slovácko v této práci obsáhnout nelze. Víceméně se dotýkám sousedních měst a obcí Hodonína a míst, kde jsem věděl o zajímavém betlému nebo kde žil jejich tvůrce. Tím celá práce získá na pestrosti jak jednotlivých tipů betlémů a různost materiálu ze kterých jsou vytvořeny.

Zde chci poděkovat všem dobrým a ochotným lidem, kteří se mě ujali a poskytli mně potřebné informace. Byli to kostelníci, kněží, tvůrci, stavitelé, sběratelé betlémů a další lidé, kteří mně pustili do své domácnosti, aby se pochlubili svým betlémem. Byla to velmi podnětná a milá setkání.

Všude jsem však vítán nebyl. Kněží jednoho děkanátu se na kněžské rekolekci domluvili, že v rámci zachování bezpečnosti jejich kostelů a betlémů, mně nebudou poskytovat žádné informace ani fotografie. Ty které jsem z tohoto regionu měl, jsem musel vymazat. Nepodařilo se mě je přesvědčit, že jde o studijní práci, nikoliv o publikační činnost.

Naopak mě velmi potěšila výchovná činnost v základních a mateřských školách, kde se hojně tomuto tématu věnují, např. školy v Lanžhotě, v Dolních Bojanovicích, v Dubňanech a mateřská škola z Brna-Líšně. Při svém bádání jsem se setkal s mnoha vzácnými a obětavými lidmi, kteří bez nároku na nějakou odměnu se starají o velké kostelní betlémy a také podněcují zájem o tuto tvorbu formou výstav anebo tiskem odborných publikací o betlemářství.

Putováním po slováckých betlémech jsem si naplnil svůj dávný sen. Jsem rád, že jsem našel i betlém, který stával v kostele v Dolních Bojanovicích, před rokem 1958, kdy byl zbudován současný betlém bratří Kotrbů. K původnímu betlému neexistovala žádná fotografie, a tak jsem vycházel pouze ze tří figur, které se dochovaly. Původní betlém jsem ve

Starověcích, kam jsem jel nafotit papírový malovaný betlém třebíčského typu, o kterém jsem věděl již dříve. Bylo pro mě velkým překvapením a v první moment i zklamáním, že tam místo tohoto betlému byl jiný figurkový. Při bližší obhlídce jsem zjistil, že je to právě ten betlém, po kterém pátrám. Po mši svaté mě ochotné farnice zavedli na faru, kde mě ukázali uložený jejich papírový betlém. Tím se mi podařilo naplnit dílčí cíl bakalářské práce.

Velmi potěšitelný je fakt, že o betlemářství je v regionu Slovácko velký zájem, jak ze strany lidí, tak i ze strany tvůrců. Samotného mě překvapila i rozmanitost materiálů, z nichž jsou betlémy tvořeny. V práci jsem se věnoval tomu nejzákladnějšímu a nejtypičtějšímu pro oblast Slovácka. Víím, že jsem určitě nevyčerpal a ani nemohl obsáhnout celou oblast Slovácka. Ale přesto jsem rád, že jsem v této práci položil jakýsi základ pro další bádání. Ať v tomto bádání budu pokračovat já nebo někdo jiný, tak bych chtěl popřát, aby z práce, kterou koná měl radost, a aby ho, tak jako mě, obohacovala. Věřím, že tato práce přispěje ke zviditelnění regionu Slovácka a tvůrců betlémů v regionu.

LITERATURA

- BERGMANN, Hans. *Betlémy a betlémáři šluknovského výběžku*. 1. vyd. Varnsdorf: Kruh přátel muzea Varnsdorf, 2000. 85 s. ISBN 80-238-5680-4.
- HÁNOVÁ, JiřinPrahaa., VALENA, František. *Betlémy: české a moravské lidové betlémy a jejich tvůrci*. 1.vyd.Praha:LIKA KLUB, s.r.o.,Praha 2002
- HORÁLKOVÁ, Helena. *Perníkový betlém v kostele sv. Matěje*. Praha, 1990.
- Katalog k mezinárodní výstavě betlémů, Rychnov nad Kněžnou, Orlická tiskárna spol, 1994. 16 s.
- KAŠE, Jiří., KOTLÍK, Petr. *Braunův betlém*. 1.vyd. Praha: Ladislav Horáček- Paseka, 1999.
- NETÍK, Jiří. *Jiří Netík sochař a řezbář*. 1. vyd. Brno: JME a.s. Brno, 1998. 59 s.
- PAJER, Jiří., ZAJÍČEK, Štefan., HABARTOVÁ, Romana. *Řezbář František Gajda*. 1.vyd. Prešov: Polygraf print Prešov, 2006. 260 s. ISBN 80-903743-0-1.
- VACLÍK, Vladimír., *Encyklopedie betlémů*. 1.vyd.Ústí nad Orlicí: OFTIS s.r.o.Ústí nad Orlicí, 1999. 152 s. ISBN 80-86042-20-0.
- VACLÍK, Vladimír., *Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě*. 1.vyd.Praha: Vyšehrad.1990.136 s. ISBN 80-7021-036-2.
- VANĚK, Miroslav aj., *Orální historie: Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2003.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- http://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_z_Assisi
http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=terakota
<http://netik-art.sweb.cz/>
<http://www.hroznovalhota.cz/default.asp?cont=51>
<http://www.chovatelka.cz/dum-a-bydleni-clanek/vizovicke-testo-nejen-vanocni-dekoraci-29>
<http://www.sauvagovi.estranky.cz/stranka/rekordy>
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Krumplov%C3%A1n%C3%AD>

SEZNAM PŘÍLOH

Příl. 1: Fotka č. 1, keramický betlém Tvrdonice.....	13
Příl. 2: Fotka č. 2, skříňový betlém Starý Poddvorov.....	13
Příl. 3: Fotka č. 3, živý betlém Mutěnice.....	14
Příl. 4: Fotka č. 4, papírový betlém Hodonín.....	15
Příl. 5: Fotka č. 5, betlém rodiny Pšovských, Prušánky.....	17
Příl. 6: Fotka č. 6, peníkový betlém, Dolní Bojanovice.....	18
Příl. 7: Fotka č. 7, betlém na kraslici, Starý Poddvorov.....	21
Příl. 8: Fotka č. 8, betlém ze slámy, Kobylí na Moravě.....	21
Příl. 9: Seznam betlémů z osobního průzkumu	60
Příl. 10: Fotografie k seznamu betlémů z osobního průzkumu.....	67

Příl. 1: Fotka č. 1, keramický betlém Tvrdonice

Příl. 2: Fotka č. 2, skříňový betlém Starý Poddvorov

Příl. 3: Fotka č. 3, živý betlém Mutěnice

Příl. 4: Fotka č. 4, papírový betlém Hodonín

Příl. 5: Fotka č. 5, betlém rodiny Pšovských, Prušánky

Příl. 6: Fotka č. 6, peníkový betlém, Dolní Bojanovice

Příl. 7: Fotka č. 7, betlém na kraslici, Starý Poddvorov

Příl. 8: Fotka č. 8, betlém ze slámy, Kobylí na Moravě

Příl. 9: Seznam betlémů z osobního průzkumu

- 1) **Archlebov** – rozměr 2,5 x 2 m, počet figurek 42 + 18 (26-6 cm). Betlém Metoděje Floriana, který vyrobil v roce 1952. Klasický betlém autora. U pokladničky, místo

andělíčka, stojí smějící se chlapec v zimním kabátě a čepici a s roztaženým pytlém na mince.

- 2) **Blatnice** – rozměr 1,3 x 0,8 m, počet figurek 11 + 5 (22-6 cm). Starý dřevěný betlém, kombinovaný s nově řezanou pastýřskou chýší (stájí), nad kterou se vznáší anděl. Tato zajímavá kombinace působí velmi vkusně.
- 3) **Břeclav** – kostelní betlém, dílo rezbáře Jiřího Netíka z Brna. Tento betlém je v životní velikosti a byl řezán v letech 1997-1998.
- 4) **Břeclav** – autorem je řezbář Josef Frehlich
- 5) **Břeclav-Poštorná** – 1,8 x 1,4 m, počet figurek 13 + 4 (55-15 cm). Působivý sádrový betlém neznámého autora, stáří 80 let.
- 6) **Čejč** – rozměr 0,5 x 1,10 m, 10 figurek (20 cm). Na první pohled pěkný betlém, nicméně při bližším přezkoumání jsem zjistil, že krásné pozadí je od jiného tvůrce než figurky. Pozadí a původní figury jsou řezány mistrem Metodějem Florianem v roce 1938. Figurky, které jsem viděl, byly koupeny obecním úřadem v roce 2004. Jsou to klasické italské figurky z velkovýroby. Zde vidíme, že zasahování obecní vlády do betlému je nevhodné. Náladu jsem si zlepšil u Obecního úřadu v Čejči, kde je velmi nápaditý venkovní betlém.
- 7) **Čejkovice** – rozměr 2 x 1 m, počet figurek 23 + 10 (18-6 cm). Jedná se o profesionální řezbu od neznámého autora starou 100 let. Celkově byl zrestaurován před 25 lety. Pod oltářem se staví ještě svatá rodina, stáří této dřevořezby je 65 let.
- 8) **Dambořice, kostelní** – rozměr 1,4 x 0,4 m, počet figur 14 + 27 (25-6 cm). Nově opravený sádrový betlém.
- 9) **Dolní Bojanovice** – rozměr 2,5 x 1 m, počet figur 26 + 30 (22-8 cm). Mistrovské dílo brněnských řezbářů bratří Kotrbů, kteří pro tento kostel vyřezali i hlavní oltář a křížovou cestu. Betlém je posazen ve svahu, kde jsou vinné sklepy. Pravá strana znázorňuje dolní konec obce s pastýřem, kde se pasou husy, levá strana horní konec směrem na Nový Poddvorov. Mimo svatou rodinu jsou figury vyřezány v podlužáckých krojích. Byl zbudován v roce 1958.
- 10) **Dolní Bojanovice, živý betlém** – koná se vždy na Boží hod vánoční od 17 do 19 hodin u misijního kříže za obcí.
- 11) **Dolní Bojanovice, živý betlém při výstavě betlémů** – výstavy betlémů jsem v naší obci organizoval dvě a to v letech 1991 a 1993. Pro zpestření zde děti uváděli živý betlém, o který byl mezi diváky, jak je vidět na fotografii, velký zájem.
- 12) **Dolní Bojanovice** – malovaný betlém na papíře. Autorem jsou bratři Petr a Ladislav Herkovi. Rozměr je 1,5 x 1 m. Typ třebečského betlému skládající se s cca 100 částí – figury, ovce, stromy. Některé postavičky jsou v podlužáckých krojích. Zvláštností jsou pasoucí se krávy v betlémě.
- 13) **Dolní Bojanovice** – autorem je Ladislav Herka, řezba lipové dřevo.
- 14) **Dolní Bojanovice** – bratři Jan, Martin a Miroslav Moravanští. Rozměr 1,20 x 0,9 m, počet figurek 21 + 14 (15-5 cm). Materiál je modurit. Betlém je částečně pohyblivý. Vytvořen v roce 1985.
- 15) **Dolní Bojanovice** – Petr Hubáček. Rozměr 1,50 x 0,1 m, počet figurek 35 + 35 (13 – 4cm). Pohyblivý betlém.

- 16) Dolní Bojanovice** - perníkový betlém paní Hedviky Hubáčkové.
- 17) Dubňany, kostelní betlém** – rozměr 0,6 x 0,4 m, počet figurek 10 + 4 (30-8 cm).
Nově opravený dřevěný betlém neznámého autora. Moc pěkné dílo.
- 18) Dubňany, perníkový betlém paní Fajgarové** – rozměr 3 x 1,3 m, velikost figurek 50 x 20 cm. Jedná se o perníkový betlém. Jednotlivé figury jsou kopiemi pražského betlému a národního betléma paní Kvěchové.
- 19) Hodonín, kostelní betlém** – rozměr 2 x 1 m, počet figurek 17 + 9 (35 - 13 cm). Byl postaven poprvé v roce 2005. Je to dílo řezbáře Jozefa Liška z Malé Čierné.
- 20) Hodonín** – původní kostelní betlém, rozměr 2,2 x 1,3 m, počet figurek 15 + 8 (60 - 15 cm). Jedná se o sádrový betlém.
- 21) Hodonín – háčkovaný betlém** – autorka Jiřina Botková.
- 22) Hodonín** - papírový vystřihovaný betlém v okně rodinného domu.
- 23) Hovorany** – rozměr 2,3 x 1,6 m, počet figurek 14 + 7 (28 - 9 cm). Velmi pěkný a udržovaný betlémský celek. Dominantní je zde chlév a za ním panorama betléma.
- 24) Hroznová Lhota** – rozměr 1,3 x 1 m, počet figurek 15 + 7 (20 - 6 cm). Kombinovaný betlém ze dřeva a ze sádry. Stáj je vyrobena z tvrzeného papíru. Autor je neznámý.
- 25) Hroznová Lhota** – keramické betlémy, autor Josef Benedik.
- 26) Hrušky** – rozměr 2,2 x 1,1 m, počet figurek 15 + 24 (22-6 cm). Pěkný sádrový betlém opravený v roce 1980. Kulisy (betlémské město) maloval pan Štěpán Ambra.
- 27) Josefov, kostelní betlém** – rozměr 1,8 x 0,8 m, počet figurek 26 + 12 (26-8 cm).
Autorkou je paní Alena Staňková, malířka se Znojma. Byl zhotoven v roce 1992.
- 28) Kněždub** – 1,6 x 0,7 m, počet figur 15 + 12 (30-6 cm). Sádrový betlém, autor neznámý.
- 29) Kobylí na Moravě** – rozměr 1,2 x 0,3 m, počet figurek 15 (30 cm) + 5 (12 cm) + 9 (6 cm) od jiného autora. Krásný betlém z dílny Metoděje Floriana. Jsou zde zastoupeny i figury v kobylyských krojích. Na obraze za betlémem je hvězdná obloha s kometou, na levé straně je namalován brněnský Petrov, na pravé straně kobylyský kostel se zvonící.
- 30) Kobylí na Moravě** - slámový betlém, autor František Zuzka.
- 31) Kuželov** – rozměr 2 x 1 m, počet figurek 12 + 5 (25-10 cm). Jedná se o čistou dřevořezbu, neznámého autora.
- 32) Lanžhot, kostelní betlém** – rozměr 4 x 1,8 m, počet figurek 54 + 23 (28-8 cm). Snad největší betlém Metoděje Floriana v lidových krojích. V jednotlivých figurách jsou ztvárněni obyvatelé Lanžhota (kostelníci, modliči, děvčata a chlapci v krojích).
Betlém je dodneska stavěn podle předlohy autora. Na levé straně je Lanžhot a nad ním v dálce na obraze se tyčí silueta Bratislavského hradu.
- 33) Lanžhot, perníkový betlém** – byl v roce 2010 zapsán do Guinnessovy knihy rekordů. Byl vyroben z 21 kg mouky, 140 vajíček a 8,5 kg medu. Vytvořili ho žáci ZŠ Lanžhot s velkou pomocí paní Marie Švirgové (slovácká maléřka, narozena v roce 1936).
Celý betlém má 328 figurek. Raritou tohoto betlému jsou figury znázorňující tetičky v krojích jedoucí do betlému na kolech.
- 34) Lanžhot** – perníkový betlém paní Radmily Bartošové.
- 35) Lanžhot** - poštovní známky s betlémskou tematikou ze soukromé sbírky.

- 36) Lednice** - rozměr 2,5 x 1,5 m, počet figurek 50 + 25 (22-8cm), autor Metoděj Florian (1935). Krásné autorské dílo, kde je všechno původní. Na pravé straně přechází scéna lednického zámku do obrazu, na které je v pravé části vymalován zámecký rybník a v pozadí minaret. Na levé straně betlému jsou vesnické chalupy a obraz nad těmito chalupami znázorňuje Vysočinu. Zajímavostí betléma je, že v něm je pouze jeden krojový pár z Lednice v podlužáckých krojích. Vzácně zachovalý komplex betlému.
- 37) Lipov** – rozměr 2,5 x 1,2 m, počet figur 13 + 28 (25-8 cm). Zbudován v roce 1957. Autor akademický sochař a řezbář Jaroslav Kubeček z Olomouce. Krásné dílo, ve kterém v horní části nechybí stavení s nadpisem „hospoda“. Za betlémem je obraz lipovských chalup a kostela.
- 38) Lovčice** – dřevěný betlém starý 150 let, autor je neznámý. Betlém je velmi zachovalý. Je stavěn každý rok jinak na stupních prezbitáře. Je to každoroční překvapení pro farníky. Letos byl poprvé postaven v kombinaci s perníkovým betlémem, který upekla místní farnice paní Marie Konečná (nar. 1972). Velmi pěkná kompozice. Stavba je velmi náročná, jedná se o osmihodinnou práci pro tři lidi. Jedinou atmosféru doplňují i ozdoby na smrcích v kostele, které jsou taktéž z perníku.
- 39) Lovčice**, domácí betlém pana kostelníka Konečného
- 40) Lužice** – rozměr 2,8 x 1,7 m, počet figurek 60 + 40 (25-7 cm). Autorem je Metoděj Florian. Jsou u něho dva černoušci na vybírání peněz. Velice pěkný komplex.
- 41) Mikulčice**, krojový belém – rozměr 2,8 x 1,2 m, počet figurek 40 + 20 (20-8 cm). Řezbář M. Kučera z Lužic. Betlém zhotoven v roce 1982. Všechny postavy betléma jsou oblečeny v mikuleckých krojích, ve kterých jsou i malé děti, které jsou nejbližší betlému. Taktéž Panna Maria a sv. Josef jsou v podlužáckých krojích. Panna Maria v hnědých šatech s obojkem, na sukni cangláč a na hlavě má slavnostní šátek. Svatý Josef je oblečen v podlužácké košili se slavnostní modrou výšivkou a v modrých ženáčských kalhotách. I když tento betlém řezal amatér, tak právě díky svaté rodině, kterou se nebál obléct do slováckého kroje, patří tento betlém mezi nejpůsobivější a mně nejmilejší. Vždycky si u něj vzpomenu na své rodiče, kteří až do smrti chodili v podlužáckých krojích.
- 42) Mikulčice, betlém v kapli svatého Rocha** – rozměr 3 x 4 m. Počet figur 11 + 5 (1,20 – 0,40 m). Velký sádrový betlém.
- 43) Mikulčice, starý betlém** – rozměr 1 x 0,6 m, počet figur 11 + 15 (20-6 cm). Jedná se o sádrový betlém, starý cca 100 let.
- 44) Milotice, kostel** – rozměr 2 x 0,8 m, počet figurek 13 + 8 (30-12 cm), krojové figury 4 + 10 (40-20 cm). Jedná se o sádrový betlém z konce 19. století, který byl doplněn o postavičky v krojích, které jsou věrnou kopií současného milotického kroje. Vytvořila je paní Ladislava Provazníková (nar. 1937). Paní Provazníková má doma betlém ze slováckých postaviček, čítajících 14 figur.
- 45) Milotice** – domácí betlém paní Provazníkové v Milotických krojích.
- 46) Milotice, betlémy sběratele Ladislava Lungy** - Příbramský betlém, rozměr 1 x 0,7 m, počet figurek 32 + 17 (15-6 cm). Autorem je J. B. Purger, stáří 100 let. Druhý betlém ze zámku z Rájce - Jestřebí, rozměr 0,9 x 0,4 m, počet figurek 23 + 7 (12-5 cm), stáří 90 let.

- 47) Milotice, pan Martin Neduchal** (nar. 1937), č.p. 324. První figury vyřezal jeho otec Jan Neduchal, listonoš, v roce 1911 – 1915. Rozměr 1,5 x 1,5 m, počet figurek 25 + 30 (25-11 cm). Jedná se o betlém příbramského typu. Je zde krásným způsobem ztvárněno město Betlém a za ním hornatá krajina. Figurky jsou barveny temperovými barvami. Velmi pěkný rodinný betlém.
- 48) Milotice soukromá tvorba pana Miroslava Neduchala** – rozměry 1,10 x 0,70 m, 18 + 11 (15-5 cm). Pěkný betlém, s malovaným pozadím. Jsou zde zastoupeni i darovníci v milotických krojích.
- 49) Moravská Nová Ves, kostelní** – rozměr 1,8 x 1,4 m, počet figur 22 + 17 (25-8 cm). Je to dřevěný betlém starý 90 let, který je doplněn figurami z roku cca 1990.
- 50) Moravská Nová Ves**, venkovní betlém plátěný.
- 51) Moravská Nová Ves** - oltářní obraz Narození Páně, který se dává před hlavní oltář na vánoční svátky. Oltářní obraz, stáří cca 110 let.
- 52) Moravský Žižkov** – rozměr 2 x 1 m, počet figurek 16 + 45 (25-6 cm). Je to dřevo řezba. Tento betlém byl zbudován v roce 1905 v Drnovicích. V roce 1975 jej nechal zrekonstruovat otec František Kozár, který jej při úklidu půdy na faře v Drnovicích jako kaplan našel a farností mu byl darován. V současné době jej zapůjčil do nového kostela v Moravském Žižkově, odkud pochází jeho rodiče. Zajímavostí je, že u tohoto betlému je poustevník se zvoničkou a ten po vhození mince na poděkování dětem zacinká.
- 53) Moravský Žižkov** – původní betlém z kaple P. Marie – rozměr 0,7 x 0,5 m, počet figurek 11 + 8 (18-6 cm). Jednoduchý betlém, doba řezby neznámá.
- 54) Moravský Žižkov, pan Jaroslav Buzrla**, velký keramický betlém, který vytvořila paní Zipperová. Výjimečné dílo, skládající se z 500 figur, které jsou ztvárněny ve všech krojích Čech, Moravy a Slezska. K betlému jde i malé procesí s Pannou Marií Žarošickou, vedené panem farářem. Až skončí vánoční období, tak betlémskou chýši nahradí socha Panny Marie Žarošické, o jejichž ochranu po 11 měsících žádají všechny krojové figurky, z kterých se tímto stávají poutníci. Toto dílo nesmírné hodnoty se na výstavě objevilo jenom jednou. Majitel si tímto betlémem ochraňuje před případnými zloději.
- 55) Mutěnice** – rozměr 3 x 1,4 m, počet figur 49 + 14 (30-15 cm). Dřívější betlém v Mutěnicích byl ze sádrových figurek. V roce 1962 byl vytvořen nový betlém, který vytvořil pan Veselý a Lacko. Půlka postaviček je oblečena v palestinských oděvech a druhá půlka v mutěnských krojích. Tento betlém byl vytvořen znovu, a to v roce 1987. Jeho tvůrci jsou Petr Zálezský, Jan Plchůt a Petr Herka. Kostry postaviček jsou z ocelového drátu, tváře hlaviček jednotlivých figur byly vyrobeny v Únanově u Znojma. Figurky do mutěnských krojů „oblékla“ tetka Pavelková. Betlém je částečně pohyblivý. Pravou stranu betléma tvoří betlémské město a levou stranu pak tvoří mutěnský v krojích a v pozadí je mutěnských kostel. Jedná se o výjimečný betlém.
- 56) V Mutěnicích** se také každoročně na Boží hod vánoční organizuje živý betlém, do něhož se zapojuje velké množství lidí.
- 57) Mutěnice** – betlém Jana Plchůta. Rozměr 1,20 x 1 m, počet figur 40 + 4 (24–6 cm). Autorkou je Zdeňka Zipperová. Je to rodinný betlém kdy jednotlivé figury znázorňují skutečné postavy. Betlém je neustále rozšiřován.

- 58) Násedlovice** – rozměr 1,8 x 1,2 m, počet figur 22 + 22 (35-8 cm). Autor Metoděj Florian. Krásné ucelené mistrovo dílo z roku 1960. V Násedlovicích mně překvapila nádherná vánoční výzdoba.
- 59) Petrov** – rozměr 1,5 x 1,5 m, počet figur 20 + 10 (28-8 cm). V roce 2009 si do nového kostela Petrovští pořídili betlém od mistra Františka Gajdy. U Betléma je také černoušek, který drží misku na peníze a je též vyřezán mistrem Fr. Gajdou.
- 60) Prušánky** – rozměr 2 x 0,7 m, počet figurek 11(30 cm) + 8 (25 cm) + 22 (5 cm). Jedná se o sádrový betlém vyráběný sériově. Pochází z roku 1930.
- 61) Prušánky** - v roce 1986 byl pořízen nový kostelní betlém – rozměr 2,2 x 0,7 m, počet figurek 17 + 5 (45-12 cm). Autorem je Jan Kratochvíl. Jedná se o velmi působivý betlém, který je posazen pod vinné sklepy – Nechory. Figury jsou v podlužáckých krojích a znázorňují lidi z vesnice. Pozadí tvoří silueta prušáneckého kostela a vesnice Prušánky. Jedná se o velmi vyjímečný betlém.
- 62) Prušánky** - od roku 2008 je stavěn v Prušánkách ještě jeden betlém. Je to betlém dětí z Brna-Líšně, kde je ulice Prušánecká, na které je mateřská škola. Byl budován 5 let a prušánecké farnosti a obci slavnostně předán v roce 2008. Skládá se ze 70 figur, 25 ovcí, 16 stromů a 5 domů. Tímto tento betlém propojuje srdíčka lidí z Brna-Líšně a všech Prušánků.
- 63) Prušánky** - betlém rodiny Pšovských.
- 64) Radějov** – rozměr 1 x 0,7 m, počet figurek 12 + 7 (22-6 cm). Nově opravený sádrový kompletem, starý zhruba 80 let.
- 65) Ratiškovice** – rozměr 2,5 x 1 m, počet figur 11 + 12 (30-6 cm). Starý sádrový betlém doplněn o 8 figurek z moduritu o velikosti 40 cm, které však do betlému moc nezapadají. Změnou pana faráře nelze zjistit autora figur. Za betlémem je krásné pozadí vytvořené z neopadavých jehličnanů a dominantou nad tím vším je stromeček ozdoben háčkovanými ozdobami. I když je betlém nesourodý, potěší i tak oko diváka.
- 66) Ratiškovice - perníkový betlém.** Vyrobita paní Jiřina Ždánská.
- 67) Rohatec, kostelní betlém** – rozměr 2,5 x 3 m, počet figur 25 + 16 (45-15 cm). Obraz za betlémem (betlémské město) namaloval v roce 1977 malíř pokojů Jan Chromek. Velmi pěkný a zachovalý betlémský celek.
- 68) Rohatec – perníkový betlém.** Pěkný perníkový betlém od perníkářky Viery Burešové a s vtipným rohateckým kostelem v řezu.
- 69) Sobůlky** – řezba v lipovém dřevě, počet figurek 11 + 6 (18 – 7 cm). Autor Jiří Kostiha – Sobůlky.
- 70) Starý Poddvorov** – skříňový betlém, autor Josef Redek.
- 71) Starý Poddvorov** - betlém na kraslici - škrábaná husí vejce. Autorkou je Pagáčová Martina, nar. 1986.
- 72) Starovice, kostelní betlém** – rozměr 2 x 1 m, počet figurek 20 + 12 (26-12 cm). Starý sádrový betlém starý 70 let, nyní nově zrekonstruovaný. Jedná se o typ tyrolského betlému, vyrobeného v některé z vídeňských betlemářských dílen. Byl nalezen v pytlicích na půdě kostela. Po převratu je začal restaurovat na vlastní náklady pan Václav Suska. Stavbu města provedl pan Alois Lozart ze Žatčan.

- 73) Starovice** – kostelní betlém, který bývá stavěn v tomto kostele, je papírový, ruční tvorba na papíře, typ třebíčského betlému. Autorem tohoto díla je Jan Kroupa. Počet figur 200 + 150 (20-6 cm). Tento betlém je jediným svého typu na Slovácku.
- 74) Starovice** - další tvůrce betlémů ve Starovicích byl pan Josef Kohoutek, nar. 1931.
- 75) Strážnice** – rozměr 2,2 x 1,5, počet figurek 21 (40 cm) + 12 (30cm) + 9 (8 cm), řezba František Gajda. Mistrovo životní dílo, které vytvářel v roce 1979 – 1993. Výjimečná řezba svaté rodiny. Panna Maria je ve starostrážnickém kroji, sv. Josef v haleně, Ježíšek leží v jeslích, na kterých sedí vrabčák a zpívá mu.
- 76) Strážnice** - venkovní betlém.
- 77) Šardice** – rozměr 3 x 1,2 m, počet figurek 28+15 (30-11 cm). Krásné dílo řezbáře Metoděje Floriana z r. 1957. Z levé strany přicházejí darovníci v Šardických krojích. Z pravé strany přicházejí darovníci v dobovém oblečení. Toto rozdělení koresponduje i s pozadím, kde na levé straně podle žůder je znázorněna obec Šardice a na pravé straně město Betlém. Celý betlém je velmi zachovalý, působí svěže a vyzařuje z něj dobrá nálada. Toto potvrzují dva šohají, kteří cestou do Betléma verbují a radostí mají ruce nad hlavou.
- 78) Sudoměřice** – rozměr 2,3 x 1m, počet figurek 24 + 17 (22-9 cm). Velmi působivý sádrový betlém s velkým obrazem ztvárňující pozadí, zakoupen přibližně v roce 1950. V sákrstii je starý skříňový betlém z roku 1933.
- 79) Tvarožná Lhota** – rozměr 1,5 x 0,7 m, počet figurek 15 + 8 (25-6 cm). Jedná se o sádrový betlém.
- 80) Tvrdonice** – velmi výjimečný keramický betlém (blokový, skladebný). Autor Ferda Štábla. Tento betlém se stal vzorem i pro další generace keramiků.
- 81) Tvrdonice, kostelní betlém** – rozměr 3,3 x 1,8 m, počet figurek 36 + 25 (25-6 cm). Autorem je Metoděj Florian a vyrobil ho v roce 1958.
- 82) Uhřice** – rozměr 0,8 x 0,5 m, počet figurek 11 + 11 (20-6 cm). Jedná se o italskou tvorbu, zakoupenou v roce 2007. Za jednoduše provedenou betlémskou chýší je vkusně posazen obraz města Betléma a hvězdného nebe s kometou.
-
- 83) Vacenovice** - kostel Božského Srdce Páně – rozměr 3 x 2 m, počet figurek 44 + 34 (28-8 cm). Jedná se o velmi působivé dílo tvořeno v letech 1953 – 1959, třemi řezbáři: František Charvát, František Molnár, Břetislav Kafka. Obraz za betlémem vymaloval pan Stříž, malíř ze Svatobořic-Mistřína, v roce 1975. Celý betlém byl restaurován v roce 1984.
- 84) Vacenovice - Řezbář František Setínský** – rozměr 1 x 0,7 m, počet figurek 20 + 3 (20-6 cm).
- 85) Velká nad Veličkou** – 1 x 0,6 m, počet figur 8 + 5 (35-13 cm). Působivý dřevěný betlém s vyšší chýší neznámého autora i stáří.
- 86) Velké Bílovice** – rozměr 0,7 x 1,2 m, počet figurek 10 + 6 (45–16 cm). Dřevořezba, stáří 25 let. Krásný menší betlém vytvářející tři stupně. 1. stupeň je betlémská chýše se

všemi ostatními figurami, 2. stupeň je betlémské město v bílém provedení a 3. stupeň přechází do malby na plátně s modrou oblohou a kometou. Celý betlém působí velmi svátečně a profesionálně. Bohužel, díky změně faráře jsem se nedopátral autora tohoto betléma.

- 87) Velké Pavlovice** – betlém z kukuřičného šustí ve stáji upletené ze slámy. Autorkou je Ilona Plžková z Velkých Pavlovic. Chýši provedl Jaroslav Vajbar z Rakvic.
- 88) Veselí nad Moravou** – betlém z vizovického pečiva, autorka Marcela Ludvíková.
- 89) Věteřov** – rozměr 1,8 x 1 m, počet figurek 14 + 9 (30-8 cm). Betlém byl vyroben v roce 1935. Pozadí betlému tvoří řezba skály, na které je město a vesnické chalupy a teprve za touto scénérií je ještě obraz. Svatá rodina je ze sádry, ostatní figury jsou ze dřeva. Celý betlém byl v roce 1975 opraven panem Václavem Bílíčkem.
- 90) Vnorovy** – rozměr 2,5 x 1,5 m, počet figurek 20 + 22 (35-10 cm). Pěkný konzistentní sádrový betlém.
- 91) Vnorovy** – betlém z kukuřičného šustí, autorka Ludmila Kočišová.
- 92) Vracov** – rozměr 1,2 x 0,8 m, počet figurek 10 + 11 (20-8 cm). Pěkný betlémský celek ze dřeva.
- 93) Žarošice, kostelní betlém** – rozměr 3,5 x 1,8 m, počet figur 37 + 35 (45-13 cm). Řezba Metoděje Floriana, z roku 1956. Velmi pěkný betlém i s nástěnným obrazem.
- 94) Žarošice, skříňové betlémy** – první skříňový betlém je z roku 1967. Jedná se o starší třebečský betlém z malovaných papírových figur. Druhý betlém je starý zhruba 200 let. Pochází z kláštera voršilek v Brně – plastika. Obětování Ježíška v chrámu.
- 95) Ždánice, kostelní betlém I.** – rozměr 1 x 0,3 m, počet figurek 10 + 6 (30-8 cm). Sádrový betlém, chýše a město jsou od jiného autora.
- 96) Ždánice, kostelní betlém II.** – je od brněnského řezbáře Jana Kratochvíla, který tento betlém vyřezal v letech 1983 – 1985. Je škoda, že tak významné dílo není o vánočních svátcích v kostele vystaveno.
- 97) Želetice u Kyjova** - rozměr 2,5 x 1,2 m, počet 19 + 12 figur (22-10cm). Betlém je postaven v zadním vstupu do kostela, který se nepoužívá. Byl zakoupen cca v roce 1985, bohužel se nepodařilo zjistit kdo je autor. Celkově působí velice svěže, esteticky, jednotlivé stupně jsou vyplněny kůrou, která vytváří i část hradeb města. Nad celým betlémem se vznáší anděl na jasně modré obloze. Velmi pěkný betlém.

Příl. 10: Fotografie k seznamu betlémů z osobního průzkumu